

Издавач

**Универзитет „Св. Кирил и
Методиј“ - Скопје**

Уредник

**на издавачката дејност на
УКИМ**

**Проф. д-р Биљана Ангелова,
ректор**

Уредник

на Универзитетски гласник

**м-р Марија Маневска,
генерален секретар**

Лектор

Весна Илиевска Цветановска

Техничко уредување

**Зоран Кордоски
м-р Елизабета Додевска**

**СТРАТЕГИЈА ЗА
ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА
СОПСТВЕНОСТ НА
УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ.
КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО
СКОПЈЕ**

СОДРЖИНА

СТРАТЕГИЈА ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ	4
I. ВОВЕД	4
1. Методологија за изработка на стратегијата	4
2. Стратешки документи и истражувања поврзани со Стратегијата	6
2.1. Европската политика за истражување и иновации	10
2.1.1. Земјоделство, шумарство и рурални средини	10
2.1.2. Вештачка интелигенција	10
2.1.3. Биекономија	11
2.1.4. Енергетски сектор	11
2.1.5. Животна средина	11
2.1.6. Системи за храна	12
2.1.8. Истражувања наменети за индустријата	12
2.2. Европскиот совет за истражување и Европскиот совет за иновации	12
II. ОСНОВИ НА СТРАТЕГИЈАТА	14
1. НОВОТО РАЗБИРАЊЕ ЗА УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ПИС ЗА УНИВЕРЗИТЕТИТЕ И ПОТСЕТУВАЊЕ ШТО СЕ ТОА ПИС	14
1.1. Авторско право	15
1.2. Патент	15
1.3. Корисен модел	15
1.4. Нова растителна сорта	16
1.5. Know-how	16
1.6. Топографија на интегрално коло	16
1.7. Заштитни знаци	16
1.8. Индустриски дизајни	17
1.9. Географски називи (ГН)	17
1.10. Домен-име	17
1.11. Деловни тајни	17

1.12. Значење на ПИС за Универзитетот	18
2. ОПШТЕСТВО ЗАСНОВАНО НА ЗНАЕЊЕ	19
3. НАМАЛУВАЊЕ НА ОДЛИВ НА УМОВИ	20
4. ПОМАГАЊЕ ВО РАЗВОЈОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА	20
5. ПРАВНА РАМКА ЗА УРЕДУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ	21
III. МИСИЈА, ВИЗИЈА И ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЈАТА	27
1. МИСИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА	27
2. ВИЗИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА	27
3. ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЈАТА	27
4. МЕРКИ ИЛИ СРЕДСТВА ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ЦЕЛИТЕ НА СТРАТЕГИЈАТА:	29
АКЦИСКИ ПЛАН ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ	34
Анекс бр. 1	40
ДЕЛ ОД ПРАВНИТЕ НОРМИ СОДРЖАНИ ВО ПРАВНИТЕ ПРОПИСИ КОИ ЈА ПРЕТСТАВУВААТ ПРАВНАТА РАМКА ЗА ПРАВАТА НА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ, СОЗДАДЕНИ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ (ОПШТИ НОРМИ)	40
1) Устав	40
2) Законот за високото образование	41
3) Закон за научноистражувачката дејност	44
4) Закон за иновациската дејност	44
5) Закон за индустриската сопственост	46
7) Закон за семенски и саден материјал за земјоделски растенија	50
8) Закон за квалитет на земјоделските производи	50
11) Колективен договор за високо образование и наука	54

АНЕКС 6р. 1: ДЕЛ ОД ПРАВНИТЕ НОРМИ СОДРЖАНИ ВО ПРАВНИТЕ ПРОПИСИ КОИ ЈА ПРЕТСТАВУВААТ ПРАВНАТА РАМКА ЗА ПРАВАТА НА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ, СОЗДАДЕНИ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ (ОПШТИ НОРМИ)**КРАТЕНКИ КОИ СЕ КОРИСТАТ ВО СТРАТЕГИЈАТА ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ**

Стратегија	Стратегија за интелектуалната сопственост на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Универзитет	Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Единици	Факултети, институти, придружни единици
ЕК	Европска комисија
ЕПО	Европска патентна канцеларија
ЕУИПО	Канцеларија за интелектуална сопственост на Европската Унија
ЕУ	Европска Унија
ЕИП-EIP	Европско иновациско партнерство
ERC	Европски совет за истражување
EIC	Европски совет за иновации
СОИС, WIPO,	Светска организација на интелектуална сопственост
ДЗИС	Државен завод за индустриска сопственост
ФИТР	Фонд за иновации и технолошки развој
МОН	Министерство за образование
Центар	Центар за интелектуална сопственост на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
ПИС	Права на интелектуална сопственост
ИС	Интелектуална сопственост
ЗВО	Закон за високото образование
ЗИС	Закон за индустриската сопственост
ЗАПСП	Закон за авторското право и сродните права
ЗРО	Закон за работните односи
ЗИД	Закон за иновациската дејност
NEIA	Нова европска агенда за иновации
RIVs	Регионална долина за иновации
УПОВ	Меѓународна унија за заштита на нови сорти растенија

СТРАТЕГИЈА ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ

(Градење капацитети за развивање знаења, создавање, заштита, управување и комерцијализација на правата на интелектуалната сопственост)

I. ВОВЕД

На Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (во понатамошниот текст: Универзитетот), подолг временски период се спроведуваа¹ и се спроведуваат широк спектар на активности за осознавање на состојбите во однос на правата на интелектуалната сопственост што се создаваат на Универзитетот. Во изминатите години, за таа цел беа одржани конференции и направени се анкети и интервјуа, за утврдување на потребата од активен пристап кон уредувањето на отворените прашања во насока на поттикнување на создавањето, заштитата и комерцијализацијата на правата од интелектуалната сопственост, кои се креираат и во иднина ќе се креираат во рамките на Универзитетот.² Стратегијата на Универзитетот³, Програмата на ректорката⁴ и сите претходно преземани активности за осознавање на состојбите на планот на правата од интелектуалната сопственост укажаа на потребата за изменет и многу проактивен пристап на Универзитетот во однос на правата на интелектуалната сопственост.

1. Методологија за изработка на стратегијата

Методологијата која се користи за изработка на оваа стратегија се состои од употреба на различни методи на истражување. Така, најнапред преку собирање на податоци, направена е презентација на состојбите и капацитетот на Универзитетот. Веќе општо познатите податоци укажуваат на сложеност, комплексност и диверзификација на Универзитетот. Ова оди во прилог на тоа дека на Универзитетот се создаваат и можат да се користат, да се располага со нив и да се комерцијализираат сите видови права на интелектуална сопственост. Овие и дополнително прибраните податоци за капацитетите на Универзитетот (опрема, просторни и човечки ресурси) ја поставија рамката, како и појдовната основа на градењето на оваа стратегија. Направена е **анализа** за тоа кои права на интелектуална сопственост се создаваат и можат да бидат креирани на Универзитетот, дали и колку пронаоѓачите, креаторите и авторите имаат знаења за правата на

¹На Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, како посебна организациона единица, во 2006 година, основан е Центарот за образование за интелектуална сопственост (ЦИПЕ), чија мисија е вршење образовна, научна и применета дејност од областа на правото на интелектуалната сопственост. Овој центар настана со прераснување на Центарот за образование за индустриска сопственост, основан во 2004 година. ЦИПЕ е еден од четиринаесетте центри на Глобалната мрежа за академии за интелектуална сопственост на Светската организација за интелектуална сопственост и има склучено Меморандум за соработка со Владата на Република Македонија. Ова беше вклучено и во Извештај на ЕК за напредокот на Република Македонија, 2008 година, стр. 30. Меѓутоа, по завршување на три ТЕМПУС-проекти, немаше услови за обезбедување на средства и финансиски опстанок (самофинансирање) на ЦИПЕ и мотивирање за работа од управата на Факултетот.

² Така, на пример, на 4 јули 2013, Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ и Правниот факултет „Јустинијан Први“ организираа работилница на која беше презентираан проектот: *Развој на политиката за интелектуална сопственост на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“*. На оваа работилница беа презентирани правната рамка за интелектуалната сопственост на универзитетите, со посебен осврт на Правилникот за превенирање и санкционирање на недозволено умножување на авторско дело и на недозволени продажби на УКИМ, и изданието „Прирачник за патентна политика на универзитетите и научните установи“.

³ [https://ukim.edu.mk/univerzitet/strategiski-dokumenti/strategija/\(nocereno](https://ukim.edu.mk/univerzitet/strategiski-dokumenti/strategija/(nocereno) на 3.1.2024)

⁴ Програма за работа на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје за периодот 2023 – 2026, мај 2023 година

интелектуалната сопственост, како и за тоа кои се првите чекори што треба да се преземат за осознавање на нивното значење за единиците на Универзитетот. Дали досега се одржани обуки и курсеви и колку едукативни материјали им се достапни на студентите, научниот кадар и другите, кои во рамки на Универзитетот создаваат права на интелектуална сопственост. При тоа, констатирано е дека е неопходно курикулумите за ПИС постојано да се менуваат и дополнуваат поради рапидниот развој на новите технологии и менувањето на правните прописи што ја регулираат оваа материја на глобално ниво. **Нормативниот метод** е искористен за прикажување на правната рамка за правата на интелектуалната сопственост во државата и, поконкретно, на онаа која ги уредува правата од интелектуалната сопственост за високото образование и во самиот универзитет. Нормативниот метод се комбинира со методот на анализа и методот на синтеза и е користен за да се направат заклучоци за потребите од донесување на универзитетски правни прописи со кои подетално би се уредиле правата на интелектуалната сопственост, што во текот на научноистражувачката работа ги создаваат студентите на прв, втор и трет циклус студии, вработените и наставниот и истражувачкиот кадар на Универзитетот. Нормативниот метод е искористен за анализа на правните прописи во однос на работните односи, Колективниот договор за високо образование и договорите склучени помеѓу вработениот наставен кадар, визитинг-наставниците и другите вклучени во научноистражувачки и апликативни проекти. **Методите на синтеза, дедукција и индукција** од анализата на овие договори во Стратегија се користени за заклучоци во насока на тоа што треба да се подобри во договорното уредување во однос на правата од интелектуалната сопственост на Универзитетот. **Споредбениот (компаративен) метод** е искористен во комбинација со веќе споменатите методи на анализа и синтеза за проучување на стратегиите, различните акти, водичи и договори кои се користат на престижните и високо рангираните универзитети во светот и, особено, во Европската Унија за уредување на правата од интелектуална сопственост во функција на изработка на Стратегијата.⁵ Методот на компаративната анализа, искористен во кумулација со методот на синтеза, послужи во утврдување на основните цели на Стратегијата и градењето на институции, инструментите, како и алатките што ќе се користат за реализација на целите насловени како мерки за спроведување на активностите.

⁵ The Need for Intellectual Property Rights Strategies at Academic Institutions ALLEA Statement November 2019; <https://www.universiteitenvannederland.nl/files/publications/Addendum%20to%20t> Addendum to the Set of Guidelines Dealing with IPR and Students VSNU and NFU September 2020; <https://www.wipo.int/edocs/unidocs/en/institutional-ip-policy-model-for-universities-and-research-institutions-in-asean-atlational-model-ip-policies-for-universities-and-res-13884.pdf>; https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3191&context=faculty_scholarship; <https://www.tue.nl/en/impact/intellectual-property-rights/intellectual-property-for-students>; <https://www.utwente.nl/en/service-portal/organisation-regulations-and-codes-of-conduct/legal-affairs/ipr-guideline-for-students>; European Commission: Directorate-General for Research and Innovation and Holgerson, M., *The management and commercialisation of intellectual property in European universities*, Publications Office of the European Union, 2022, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/969317>; <https://www.wipo.int/en/web/technology-transfer/ip-policies>; <https://www.wipo.int/en/web/technology-transfer/national-model-institutional-ip-policy>; https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-research-and-innovation/eu-valorisation-policy/knowledge-valorisation-platform/code-practice-smart-use-intellectual-property_en; <https://www.universitylawtutors.co.uk/legal-issues-in-higher-education-intellectual-property-rights>

Сите други собрани податоци се искористени за временското димензионирање на предвидените активности, за начинот на реализација на целите – мерки и активности, како и за предвидување на финансиските импликации – потребните финансиски средства што ќе треба да бидат обезбедени (од сопствените средства на Универзитетот, од државата, како и средства кои Универзитетот би ги обезбедил преку проектна поддршка од Светската организација за интелектуална сопственост – СОИС, со седиште во Женева, во соработка со Заводот за индустриска сопственост на Република Северна Македонија и од Канцеларијата на Европската Унија за интелектуална сопственост – ЕУИПО, со седиште во Аликанте), изразени во форма на акционен план.

2. Стратешки документи и истражувања поврзани со Стратегијата

Во изработка на Стратегијата, секако, се имаа предвид сите стратешки документи во државата поврзани со високото образование, иновациите и со правата од интелектуалната сопственост. Така, на пример, се тргна од **Стратегијата за образованието на Република Македонија за 2018 – 2025 година и нејзиниот Акциски план**. Во овој документ има дел насловен: Високо образование, истражување и иновации, со три поднаслови, преглед на состојбата и досегашните активности, Предизвици и Приоритети и очекувани резултати. Од интерес за нашата Стратегија, особено се битни констатациите дека во високото образование сè уште се појавуваат **феномени како што е илустрирано својство во истражувањето на ситнодеталните и професионалните; системот за практична обука на ситнодеталните е несоодветен; реално отсуство на истражувачката соработка помеѓу државата, академијата и бизнис-заедницата; финансирањето на истражувањето одржува на незадоволително ниво што значително придонесува за несоодветната инфраструктура на научноистражувачките центри при универзитетите; приоритетните тематски области на истражување не се реформирани; истражувањето до глобални научни податоци е ограничено; не постои оперативен механизам за комерцијализација на истражувачки решенија**. Во Приоритетите под V насловени: **Поддржување на истражувањата и иновациите, стои: Воспоставена е одржлива поддршка и насоченост на истражувањата и иновациите; Зголемена е ефикасноста на искористувањето на финансиските ресурси определени за истражувања и иновации; Научните истражувања се во согласност со современите потреби за развој на технологијата**. Како исходи во **Акцискиот план**, стои: **1. Приоритет, 2. Исход и 3. Индикатор кој објективно се потврдува**. Во врска со Стратегијата, посочуваме како битно: 1. формирање институционален механизам за трипартитна соработка помеѓу државата – академијата – бизнис-заедницата; 2. воспоставена е одржлива поддршка и насоченост на истражувањата и иновациите; 3. воспоставен **Совет за наука, иновации и технологии**. Во точка 10 се посочува дека: истражувачки проекти се спроведуваат во насока: 1. подобрување на механизмот за утврдување на приоритетни тематски области за истражување и иновации; 2. зголемена е ефикасноста на искористувањето на финансиските ресурси определени за истражувања и иновации; 3. оперативен механизам за утврдување на приоритетни тематски области за истражување и иновации. Исто така, ќе се обезбеди следново: 1. засилување на истражувачката инфраструктура (центри на извонредност, забрзувачи, центри за трансфер на технологии); 2. научни истражувања, кои ќе бидат во согласност со современите потреби за развој на технологијата; 3. акредитирани 24 лаборатории во јавни универзитети и опремени во согласност со побарувањата за висока технологија. Индикатори за успех се: целосно оперативна Национална канцеларија за пренос на технологии; дел од приватното финансирање, мобилизирано како процент на инвестициите на ФИТР во активности за иновација; процент на корисници кои ги потпишале договорите за соработка меѓу претпријатијата и академската заедница; број на компании во Акцелераторската програма на ФИТР; постојан пристап на институциите кои вршат истражување кон доследни извори на научни бази на податоци (на пр., Web of Science, Elsevier, Scopus, EBSCO). За сето ова беа задолжени Министерството за образование и наука, Фондот за иновации и технолошки развој и Националната канцеларија за пренос на технологии.

Во Стратегијата за човечкиот капитал на Република Северна Македонија 2024 – 2030 год. (Инвестирање во луѓето како најзначаен ресурс на државата), меѓу другото, стои: „Јавните универзитети во Република Северна Македонија функционираат како меки конфедерации на прилично независни факултети. Тоа значи дека централните прашања на управувањето се решаваат на ниво на факултет наместо на универзитетско ниво. Во овој поглед, на универзитетите кај нас може да се гледа како на слаб конгломерат кој обезбедува заедничко име на високо независните факултети кои продолжуваат да уживаат голем степен на автономија во споредба со факултетите на други места во Европа. Ваквата структура на управување ги спречува универзитетите да воведат промени во структурата на институцијата и да поставуваат заеднички цели помеѓу единиците. **Лошата положба на македонските универзитети на меѓународните рангирања делумно се должи на нивната недоволна интеграција, бидејќи голем дел од истражувачките проекти и групи активности не се водат под името на универзитетот.** Во оваа стратегија стои уште дека земјата е и во процес на воспоставување и консолидирање на својот систем за обезбедување квалитет во високото образование. Се посочува дека Агенцијата за квалитет во високото образование (АКВО) започна со работа во 2020 година според новиот Закон за високото образование, но досега не е спроведена институционална евалуација од страна на Агенцијата. Сепак, новите правилници за евалуација и акредитација, усогласени со европските стандарди и упатства за обезбедување квалитет, се усвоени (2022 година). Имплементацијата на стандардите за обезбедување квалитет во високото образование е од големо значење за постигнување полноправно членство во Европската мрежа за обезбедување квалитет во високото образование (ENQA), бидејќи земјата во моментот е само придружна членка.“

Во Стратегијата, земени се предвид и најновите определби изразени во: Предлог-национална програма за високото образование со предлог-мерки (2024 година) на Република Северна Македонија и Национален совет за високо образование и научноистражувачка дејност.⁶ Во овој документ се посочува дека: **Академските институции треба да ги развиваат сите облици на креативна работа покрај образовната дејност (научноистражувачка и иновациона дејност), а во тој дух и апликативната дејност и приемиачкиот дух и суштински да се вклопат на нивните економски и реален сектор во општеството. Во тоа смисла, тие треба да овозможат применливост на резултатите на научноистражувачката работа, пренос на знаења, развој на технологии, формирање на центри кои професионално би се занимавале со научноистражувачка работа** итн. Меѓутоа, не смее да се заборави дека основната мисија на високото образование, пред сè, е да придонесе за развој на општеството преку создавање човечки капитал на висококлучни, креативни, слободоумни, високообразовани луѓе. Технолошкиот развој генериран од академската работа е посакуван, но, сепак, е секундарна последица од научноистражувачката работа во рамките на академската работа. Научноистражувачката работа, чија примарна цел е технолошки развој, се одвива во специјализирани институти, развојни центри на компании итн., односно во институции што не се занимаваат со образовна дејност. **Развојот на приемиачкиот дух во академската заедница треба да им помогне на младите луѓе полесно да се снајдат во пазарното ориентирано општество, меѓутоа не треба да се стимулира апликативна работа која ја банализира академската дејност и се заснова на некреативна русинска работа, иако тоа може да биде професионална на крајок рок.** Во поширок контекст, ваков вид апликативна дејност не е во согласност со основните постулати на кои почива академската работа“.

⁶Chrome

extension://efaidnbmninnibpcapjpcglclefindmkaj/https://www.nacionalensovetzavoinid.com.mk/images/dokument/i/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%BE%D0%B3-%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%92.%D0%9E..pdf (посетено на 10.01.2024)

Стратегијата се задржува и на анализа на **Стратегијата за паметна специјализација на Република Северна Македонија 2024 – 2027 (СЗ-МК)**. Стратегијата за паметна специјализација е од големо значење за поттикнување на растот на новите и брзорастечки индустрии и претпријатија, како и стимулирање на зелената и дигиталната транзиција. **Стратегијата за паметна специјализација овозможува паметен раст преку дефинирање на домени со висок приоритет кои имаат најголем економски, иновативен и истражувачко-развоен капацитет за создавање нова додана вредност.** Во оваа СЗ-МК, идентификувани се четири вертикални: **Паметно земјоделство и храна со висока додана вредност, Информатички и комуникациски технологии (ИКТ), Електро-машинска индустрија – Индустрија 4.0 и Одржливи материјали и паметни згради**, и два хоризонтални приоритетни домени: **Енергија за иднината и Туризам, кои имаат заемна поврзаност со вертикалните домени и поседуваат компетенции за вклучена иновација.**

Паралелно, за постигнување на СЗ-МК визијата, визиите на поодделните вертикални приоритетни домени и нивните цели, дефинирани се микс на политики, мерки и активности групирани околу стратешки цели фокусирани на поттикнување и развој на: научна извонредност, иновативен екосистем, конкурентност и зазеленување на бизнисите, човечки капитал, дигитална трансформација, како и сеопфатна цел што обезбедува соодветна имплементација и континуиран дијалог на процесот на претприемачко откривање (ЕДП) преку формирање тематски платформи за истражување и иновации.

Во комплексното истражување направено **во 2024**, насловено: **Улогата на европските университети во патентирањето и иновациите (Студија за академски пронајдоци)** од Европскиот патентен завод – ЕПО⁷ се констатира дека: „Технолошките откритија и иновациите се широко признати како моќни мотори на економскиот раст во развиените економии. Како резултат на тоа, истражувањето спроведено на универзитетите привлече сè поголемо внимание како лост за обезбедување на конкурентноста на нацијата. **Сепак, пренесувањето знаење на пазарот често останува предизвик за универзитетите, чии примарни мисии се поврзани со образованието и академските истражувања.** Овој предизвик е особено акутен во случајот на европските университети. Европа обично се перципира како академска сила од светска класа со врвни университети и публикации. Меѓутоа, во споредба со другите напредни економии, таа често **се соочува со тешкотии во трансформирањето на науката во комерцијална активност.** Пазарот и фрагментацијата на политиките, недостатокот на финансирање во универзитетските истражувачки екосистеми и целокупното чувство кое е одбивно кон ризик често се наведуваат меѓу причините за овој „европски парадокс“, кој стана централна тема на политиката во повеќето европски земји и на ниво на ЕУ.“ Во истражувањето, исто така, се констатира дека: „Придонесот на академските истражувачи во апликациите за европски патенти постојано се зголемува во последните децении и сега надминува 10 % од сите патенти поднесени од европските апликанти во ЕПО. Постојат широк спектар на модели за тоа како овие пронајдоци се заштитени и на крајот префрлени на пазарот. Нивната **анализа открива структурни промени во пристапот на универзитетите кон интелектуалната сопственост**, како и постојаните разлики помеѓу националните системи за иновации низ Европа.“ Исто така, во ова истражување се истакнува дека ПИС се фундаментални во овозможувањето на патот академските пронајдоци да се претворат во комерцијално остварливи. Преку механизмите, како што се: лиценцирање, договори за истражување, спинаут компании, научни паркови, инкубатори и други заеднички истражувачки проекти со приватни организации,

⁷ Оваа студија беше спроведена под покровителство на ЕПО – Опсерваторијата за патенти и технологија, како придонес во дебатата за европскиот парадокс. Патентите се клучни инструменти за трансфер на технологија и моќни индикатори за дифузија на знаење од универзитетите на пазарот. Со користење на податоци за европските патентни апликации за следење на таквите трансфери низ широк спектар на канали во текот на долг временски период, студијата го дава првиот сеопфатен преглед на улогата што ја играат европските университети во патентирањето и иновациите на европско ниво.

им се овозможува на универзитетите да ја користат ПИС за да го шират своето знаење и да генерираат социјална вредност. Универзитетите служат како центри во локалните мрежи за иновации, дејствувајќи како двигател за создавање и ширење на знаењето и во јавниот и во приватниот сектор. Тие го поддржуваат трансферот на технологија од истражување во индустријата, обезбедуваат рамка за заедничко истражување со индустриските партнери, бизнис-заедницата и државата и ја даваат потребната заштита за да се овозможат приватните инвестиции вообичаено потребни за да се помине патот на пронајдоци од универзитетите на пазарот.“

Извештајот од ова истражување насловен: **Управување и комерцијализација на интелектуалната сопственост на европските универзитети**, на Генералниот директорат на Европската комисија за истражување и иновации е, исто така, битен за Стратегијата ⁸. Во Апстрактот на документот се укажува дека: „Овој извештај ги прикажува резултатите од емпириската студија која ги истражува практиките за управување со ПИС меѓу универзитетите во Европската Унија. Извештајот ги презентира моделите и процесите на управување со ПИС и комерцијализацијата на истражување – и нивните меѓузависности. Понатаму, извештајот идентификува четири главни предизвици за управување со ПИС: недостаток на средства за работа со доказ за концепт за спроведување во практиката, ограничувања на ресурси наспроти широкиот спектар на технологии и индустрии со кои треба да работат канцелариите за трансфер на технологија, недостаток од локална индустрија во комбинација со проблеми со легитимноста кога универзитетите се обидуваат да соработуваат на меѓународно ниво. Всушност, овие предизвици обично го отежнуваат управувањето со ПИС во универзитетскиот амбиент, за разлика од ПИС што се создава во приватната индустрија. Доминантниот и линеарен процес на управување со ПИС, кој првенствено се фокусира на зафаќање на проблемот за моделот на присвојување или кој ќе биде носител на ПИС – е критикуван, а интервјуираните гледаат потреба да го префрлат фокусот за подобра интеракција со индустријата и да се фокусираат повеќе на создавање и искористување вредност – економска полза со комерцијализација, наместо да се фокусираат на прашањето кој ќе биде титулар на ПИС создадена на универзитетите.“ Според ова истражување, прашањето „што е паметна употреба на ПИС“ меѓу универзитетите и јавните истражувачки организации е помалку релевантно за градење на стратегија како појдовна точка отколку прашањето „за што е наменета паметната употреба на ПИС“. Со други зборови, која е целта на користење на ПИС? Која е целта на актерите кои управуваат со ПИС на универзитетите? Без да се знае целта, невозможно е да се каже дали одреден тип на управување или стратегија е паметен начин да се исполни таа цел или не. На крајот се укажува дека универзитетите во САД преку ПИС биле насочени кон максимизирање на профитите, наместо да се имаат предвид и заедничките интереси на општествената заедница. Денес, оваа тенденција на максимизирање на приходите преку патентирање и продажба на лиценци/патенти се гледа и во европскиот универзитетски амбиент – се прават истражувања што се најпрофитабилни. Постои голема свест кај мнозинството од интервјуираните за потребата да се биде повеќе фокусиран на вистинската употреба на резултатите од истражувањето, а не само на нивната заштита и продажба и комерцијализација. Управувањето со ПИС влијае и на создавањето вредност и на зафаќањето вредност. До денес, универзитетите се чини дека ставаат премногу акцент на зафаќањето на вредноста на сметка на создавањето вредност. Сè погласни се расправите за потребата од подобро балансирање на ова. Студијата завршува со обид да се направи нова дефиниција на паметната употреба на ПИС во однос на тоа за што придонесува. **Паметнаша употреба на ПИС на универзитетите значи балансиран фокус и на создавањето вредност и на зафаќањето вредност, и дека создадената вредност треба да се дистрибуира меѓу повеќе засегнатите страни на фер и разумен начин.** На крајот на краиштата, јавните истражувачки универзитети се разликуваат од приватните фирми кои се одлучуваат за максимизирање на профитот; истражувањата на јавните универзитети имаат мисија да се во корист

⁸ „The management and commercialisation of intellectual property in European universities“, European Commission Directorate-General for Research and Innovation 2022

на општествената заедница. Затоа, дефиницијата за паметно користење на ПИС за јавните универзитети е: паметната употреба на ПИС е употреба на ПИС за олеснување на континуираното создавање вредност, но не само како економски ефект (туку вложување и во лекови за ретки болести на пример), притоа овозможувајќи фер и разумна вредност за релевантните засегнати страни.“

2.1. Европската политика за истражување и иновации

Европските иновациски партнерства (ЕИП) се нов пристап кон истражувањето и иновациите на ЕУ. Како најважни теми се посочуваат особено:

2.1.1. Земјоделство, шумарство и рурални средини

Според Европската комисија, земјоделството и шумарството обезбедуваат храна, добиточна храна и непрехранбени производи за да се задоволат барањата на широк спектар индустрии и потрошувачи, под различни географски и социо-економски услови. Тие, исто така, обезбедуваат социјални и еколошки придобивки и играат важна улога во руралните области во развој, подобрување на квалитетот на животот и создавање работни места. Истражувањето и иновациите се од клучно значење за да се развијат и унапредат знаењата, практиките, технолошките и социјалните иновации, политиките и управувањето, кои ќе овозможат транзиции кон одржливи земјоделски системи и рурални заедници. Земјоделските истражувања и иновации на ЕУ се водени од долгорочен стратешки пристап, кој се фокусира на создавање вредност од земјиштето преку одржливо примарно производство и на подобрување на руралните иновации.

Фокус на политиката: 1. интерактивна иновација и EIP-AGRI (работи на поттикнување конкурентно, одржливо земјоделство и шумарство за да обезбеди стабилно снабдување со храна, добиточна храна и биоматеријали. Оптимизирањето на протокот на информации за земјоделството и руралната политика во рамките на ЕУ е она од што се состои мрежата на Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) на ЕУ); 2. одржливо примарно производство; 3. подобрување на руралните иновации.

2.1.2. Вештачка интелигенција

Следна област која е меѓу најважните според Европската комисија е истражувања за користење на вештачката интелигенција (ВИ) во науката; истражување, финансирање, политика и сродни публикации за вештачка интелигенција. Растечката улога на вештачката интелигенција во науката опфаќа различни области; таа дејствува како катализатор за научни откритија и е клучен инструмент во научниот процес. Ова најавува нова ера на забрзани резултати, ги поместува научните граници и произведува резултати надвор од дофатот на сегашните алатки. ЕК смета дека ова забрзување може да помогне да се справиме со итни општествени предизвици, како што се климатските промени, здравјето и зелените и дигиталните транзиции. Истражувачите финансирани од ЕУ веќе ја користат вештачката интелигенција на револуционерни начини, од подобрување на третманите за рак до решавање на еколошки прашања и подобрување на предвидувањата за земјотреси и други природни непогоди. Фокусот на ЕК за интегрирање на вештачката интелигенција во науката ја усогласува и ја надополнува стратегијата за вештачка интелигенција на Комисијата и мислењето на Научниот советодавен механизам за тоа како одговорно да се интегрира вештачката интелигенција во науките. Целта на научната заедница е да се искористи огромниот потенцијал на вештачката интелигенција, а истовремено да одговори на грижите на нашите граѓани за негативните последици на големата моќ на ВИ.⁹ Истражувањата треба да се насочат кон забрзување на усвојувањето на вештачката интелигенција од страна на научниците,

⁹ <https://www.flandersairesearch.be/en/research>

преку создавање суштински начини на овозможување на овој процес, како што се: подобрен пристап до податоци, пресметковна моќ и талентиран човечки ресурс, следење и управување со влијанието на вештачката интелигенција врз научниот процес, како и адресирање на предизвиците на вештачката интелигенција, специфични за науката (зачувување на научниот интегритет и методолошка строгост).

2.1.3. Биоекономија

ЕК особено поддржува истражување, заеднички проекти, научни трудови и настани и иновации поврзани со биоекономијата. Биоекономијата (или биобазирана економија) е нов модел за индустријата и економијата. Тоа вклучува одржливо користење на обновливи биолошки ресурси за производство на храна, енергија и индустриски добра. Исто така, го искористува неискористениот потенцијал складиран во милиони тони биолошки отпад и резидуални материјали. Биоекономијата значи користење на обновливи биолошки ресурси од копно и море, како земјоделски култури, шуми, риби, животни и микроорганизми за производство на храна, материјали и енергија. ЕК смета дека посилен развој на биоекономијата ќе ѝ помогне на ЕУ да го забрза напредокот кон кружна и ниска јаглеродна економија. Тоа ќе помогне во модернизацијата и зајакнувањето на индустриската база на ЕУ, создавајќи нови синџири на вредност и позелени, поисплатливи индустриски процеси, истовремено заштитувајќи ги биодиверзитетот и животната средина. ЕК особено е фокусирана на создавање регионални иновативни долини за биоекономија и системи за храна.

ЕК и комуникацијата „Нова европска агенда за иновации“ (NEIA). Во документот беа претставени пет важни предводници. Под предводник 3, NEIA ја вовеле иницијативата на Регионални долини на иновации (RIVs). ЕК смета дека Новата европска агенда за иновации и нејзината водечка акција за изградба на 100 регионални долини на иновации со длабока технологија ќе имаат значителен потенцијал да го поддржат и забрзаат распоредувањето на биоекономијата во регионите каде што луѓето живеат и работат, и да се справат со јазот во иновациите во ЕУ, со особено внимание на земјите од Централна и Источна Европа.

2.1.4. Енергетски сектор

ЕК ќе вложува во истражувања и иновации во енергијата, проекти, публикации, бази на податоци и настани поврзани со иновации во енергијата. ЕК е насочена кон транзицијата за климатска неутралност до 2050 година и смета дека енергијата има централна улога, бидејќи енергијата денес е одговорна за повеќе од 75 % од емисиите на стакленички гасови во ЕУ. Истражувањата, според ЕК, покажуваат дека за да се постигне климатска неутралност, треба да се декарбонизира најмалку шест пати побрзо од сè што досега е реализирано на глобално ниво. Мора драстично да се зголеми уделот на обновливите извори на енергија и чистите носители на енергија и да се подобри енергетската ефикасност. ЕК го има програмот REPowerEU, според кој истражувањето и иновациите се од клучно значење за испорака на решенија и трансформации на системот. ЕК смета дека мора да се зголеми ефикасноста на целиот синџир на вредност на обновливите извори на енергија и да се интегрираат одржливоста и кружниот тек низ него.

2.1.5. Животна средина

ЕК смета дека европските истражувања и иновации се клучни за борба против климатските промени, спроведување на зелена индустриска политика и постигнување одржлив развој. ЕУ има амбиција Европа да стане првиот климатски неутрален континент во светот до 2050 година. Затоа, ЕК има амбициозна агенда која ги поврзува истражувањето, иновациите и инвестициите со реформите и регулативите со цел да се мобилизира колективна акција за климата. ЕК смета дека науката е основата на политиките, засновани на докази. Истражувањето и иновациите ќе го

поттикнат, ќе го насочат и ќе го забрзаат Европскиот зелен договор и зеленото закрепнување преку поставување на насоката, тестирање и испорачување решенија, решавање на компромиси и обезбедување кохерентност на политиките. Програмата за истражување и иновации Хоризонт Европа (2021 – 2027), со своите моќни алатки – партнерства и мисии, придонесуваат за остварување на амбициите на Зелениот договор.

2.1.6. Системи за храна

ЕК смета дека треба да се вложува во истражувања, иновации, научни трудови публикации, за системи за храна. Системот за храна е комплексна мрежа од активности, кои вклучуваат производство, преработка, транспорт и потрошувачка. Прашањата во врска со системот за храна вклучуваат управување и економија на производството на храна, нејзината одржливост, степенот до кој ја трошиме храната, како производството на храна влијае врз природната средина и влијанието на храната врз здравјето на поединецот и населението.

2.1.7. Здравство

ЕУ, особено по кризата со COVID-19, се залага за комплексни, заеднички истражувања и развој и создавање на иновации во здравството. Целта е да се изнајдат нови начини за одржување на луѓето здрави, да се спречат болестите, да се развијат подобра дијагностика и поефективни терапии, да се користат персонализирани медицински пристапи за подобрување на здравствената заштита и благосостојбата и да се преземат иновативни здравствени технологии, како што се дигиталните, а особено ВИ.

2.1.8. Истражувања наменети за индустријата

Научните истражувања и иновациите се клучни за поттикнување на одржлива, правична и просперитетна трансформација на индустриите низ синџирите на вредност во Европа. Оваа трансформација помага да се заштити конкурентноста, да се создадат работни места и да се подобрат животи додека се користат ресурсите на нашата планета. Индустриското истражување и иновациите имаат директно влијание врз следните приоритети на Европската комисија: Европски зелен договор, Економија која работи за луѓето и Европа погодна за дигиталната ера. Индустриските истражувања и иновации се поддржани во Кластерот 4 во Хоризонт Европа. Европската комисија и земјите на ЕУ заеднички ја развиваат политиката за валоризација на ЕУ за зајакнување на иновациите екосистеми за циркулација на знаење, обезбедувајќи дека резултатите од истражувањето и иновациите имаат позитивно влијание врз општеството.

2.2. Европскиот совет за истражување и Европскиот совет за иновации

Европската комисија долго време е светилник за научна извонредност и технолошки иновации, нудејќи им на истражувачите и институциите патишта да ги оживеат нивните идеи. Меѓу нив, **Европскиот совет за истражување (ERC) и Европскиот совет за иновации (EIC)** се издвојуваат како карактеристични програми за финансирање кои нудат неспоредливи можности за универзитетите, истражувачите и институциите, секоја приспособена да поддржува одредени видови на истражување. Сепак, предизвикот често лежи во знаењето каде идејата најдобро одговара. Каде да се обрати научникот, кога научникот има револуционерна идеја, што може да стане проект насочен кон поместување на границите на знаење во неговата област? Или треба да се трансформира фундаментално откритие во независна технологија? Иако и двата совета ги прифаќаат ризикот и амбициите, тие суштински се разликуваат во нивниот опсег и намера. Разбирањето на оваа разлика е клучно за да се отклучи целосниот потенцијал на овие програми и да се одговори на прашањето: ERC и EIC Pathfinder, кој да се избере?

ERC ја претставува суштината на науката и местото на истражувањето водено од љубопитност. Неговата мисија е да ги поттикне најталентираните истражувачи да истражуваат непознати територии на знаење. Проектите финансирани од ERC често произлегуваат од основната љубопитност да се разбере универзумот, **без непосреден притисок од примена**. Идеите кои одговараат на ERC се инхерентно амбициозни, ризични и трансформативни, со цел да се рedefинираат полињата на знаење. Тоа се истражувачи кои ги истражуваат квантните својства на црните дупки, даваат нови сознанија и фрлаат светлина на појавата на пандемични вируси или откриваат когнитивни патишта на човечката креативност – ова се прашања кои ги прошируваат границите на разбирањето на нештата. „За ERC, научната извонредност има предност до точка да биде единствениот критериум за оценување преку проценката од страна на признати лидери во секое поле на оригиналноста и трансформативниот потенцијал на истражувањето и способноста на главниот истражувач правилно да ги насочува проектите со големо влијание во наука“. Истражувачите треба да одговорат на прашањето: Дали мојата идеја фундаментално се стреми да го унапреди знаењето, без оглед на неговата непосредна корист? Покрај тоа, профилот на главниот истражувач е критичен. ERC финансира исклучителни поединци кои можат да покажат силно искуство, интелектуална независност и капацитет да водат трансформативно истражување. „Почетните грантови им даваат можност на новите истражувачи да ја воспостават својата независност, додека грантовите на Consolidator ги поддржуваат оние што се надоврзуваат на ветувачка почетна работа за да создадат кохезивна истражувачка програма и истражувачка група/тим. „Напредните грантови ги овластуваат етаблираните лидери да ги поместат границите на нивните области, а грантовите на Synergy ги олеснуваат напорите засновани на тим за справување со сложени прашања кои бараат интердисциплинарна соработка. Оваа структура ги отелотворува принципите на ERC за промовирање на интелектуалната слобода, негување на потенцијалот во сите фази и овозможување на потрагата по предизвикувачки истражувања со високи награди. „Со усогласување на своите повици со различните потреби на истражувачите, ERC обезбедува холистички екосистем кој ја максимизира научната креативност и влијание“.

Треба секогаш да се имаат предвид приоритетите на Европскиот совет на истражување (ERC), кои за секоја година се утврдуваат во определени документи.¹⁰ Органи на ERC се: Научниот совет, кој е раководно тело на ERC и е одговорен за поставување на научната стратегија на ERC. Составен е од истакнати научници и научници од различни области; Извршната агенција на ERC (ERCEA), која е задолжена за спроведување и управување со секојдневните операции на Европскиот совет за истражување. Така, за 2025 е усвоена **Работната програма на ERC за 2025**.¹¹

Спротивно на тоа, **EIC Pathfinder Open** зема поинаква рута – фокусирана е на иновации управувани од апликации. **Работи на интерфејсот на науката и иновациите, премостувајќи го јазот помеѓу основните откритија и технолошките откритија преку идеи кои можат да ги трансформираат индустриите и да создадат нови пазари**. „Иако го дели апетитот на ERC за смелост и независни иновации, Pathfinder е насочен кон развој на технологии во рана фаза кои се справуваат со итни општествени и индустриски предизвици“. Тоа би биле проекти како нова класа на роботика инспирирана од био, решение за складирање енергија што ја менува играта или рамка за квантно пресметување подготвена да ги наруши индустриите. За разлика од ERC, EIC Pathfinder дава приоритет на применувањето во практиката.

За да се добие слика кои научноистражувачки проекти и кои иновации ќе бидат од битно значење за Европската Унија, во Стратегијата се имаа предвид **Работната програма на ERC и**

¹⁰ Видете Анекс 1 кон Работната програма за 2025 година на Европскиот истражувачки совет

¹¹ https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/erc-rules-for-submission-and-evaluation_he-erc_en.pdf и поврзаниот линк <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/home>

Работната програма на Европскиот совет за иновации (ЕИЦ)¹² за 2025 година, финансирана од Рамковната програма за истражување и иновации на Европската унија, Хоризонт Европа. Овој документ посочува како ЕИЦ ќе го распредели своето финансирање од **над 1,4 милијарди евра** за 2025 година и е подготвено по совет на Одборот на ЕИЦ. „Предизвици“ – кои се насочени кон специфични технологии и иновации од стратешки интерес за Унијата, вклучително и за поддршка на иницијативи, како што се Net Zero индустријата (индустриите кои водат кон намалување на емисиите на јаглерод до мала количина на резидуални емисии што може да се апсорбираат и трајно да се складираат од природата и другите мерки за отстранување на јаглерод диоксид, оставајќи нула во атмосферата), материјалите, правилата за чипови, областите каде што се неопходни итни здравствени мерки, технологиите и иновациите во областа на дигиталните технологии, чистите ресурси и ефикасни технологии и биотехнологиите.

II. ОСНОВИ НА СТРАТЕГИЈАТА

1. НОВОТО РАЗБИРАЊЕ ЗА УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ПИС ЗА УНИВЕРЗИТЕТИТЕ И ПОТСЕТУВАЊЕ ШТО СЕ ТОА ПИС

„Новиот начин – new way“ за користење на ПИС на универзитетите е темел на оваа Стратегија. Секако, притоа се води сметка и за традиционалната улога на Универзитетот, кој е првенствено образовна институција. Новината се состои во тоа дека Стратегијата се темели на потребата за развивање на свест и култура кај целокупниот академски кадар за улогата на ПИС во извршувањето на сеопфатните општествени цели на Универзитетот. Новина на која се темели Стратегијата е создавањето натпреварувачки дух кај целокупниот академски кадар, не само за создавање на ПИС во рамки на Универзитетот, туку и за комерцијализација на ПИС, за Универзитетот да биде препознаен како лидер за модерно управување со ПИС; ќе се води активна универзитетска политика во претприемаштвото, новите потфати и економскиот развој, како додадена динамика во универзитетската мисија. Исто така, ќе се обезбедува наградување за инвентивните академски кадри. ПИС ќе се стават во улога на обновување на интересот кај алумните за Универзитетот и ќе се користат за засилено студентско претприемаштво преку универзитетски пронајдоци претворени во нови производи, услуги и компании. Разните видови на ПИС ќе се насочат кон нови можности за кариера за академскиот кадар и нови извори на приходи. Новиот начин на разбирање на значењето на ПИС за Универзитетот нема да значи да се напуштат темелните вредности на високото образование и нашиот универзитет, академска слобода, слободна размена на знаења и слобода на истражување.

Зошто е битно да се препознае значењето на правата на интелектуалната сопственост (во понатамошниот текст: ПИС) за Универзитетот? Правата на интелектуална сопственост се од суштинско значење за Универзитетот и неговите единици, бидејќи тие играат витална улога во заштитата и промовирањето на иновациите, креативноста и истражувањето. Овие права им овозможуваат на Универзитетот и на неговите единици да ги заштитат своите интелектуални креации, да спречат неовластена употреба и да обезбедат нивните истражувачи и пронаоѓачи да добијат соодветно признание и компензација за нивната работа. Интелектуалната сопственост – патенти, индустриски дизајн, знаци заштитени со трговски марки, колективни и сертификатни марки, географски називи, авторско право, како и деловни тајни и тајно знаење и искуство, често има голема вредност. Правото на интелектуална сопственост, што го сочинуваат правните прописи

¹² Европски совет за иновации (ЕИЦ), основан од Европската комисија, во рамките на програмата Хоризонт Европа (2021 – 2027)

со кои се уредени правата на индустриска сопственост, авторското право, сродните права, новите растителни сорти, како и деловните тајни, им дозволуваат на пронаоѓачите и сопствениците на интелектуална сопственост да ги присвојат своите инвестиции во истражување и развој. Преку правните прописи за правата на интелектуалната сопственост, традиционално, носителите, како и титуларите на ПИС, постигнуваат да ги спречат другите да ги користат, да ги произведуваат и да ги дистрибуираат нивните ПИС. Овие привремени „монополи“ се наменети да создадат стимулации за иновации, но ПИС можат да се користат и за управување со иновативните процеси и екосистемите за долгорочен корпоративен успех. Разбирањето како стратешки да се искористат ПИС е критична компонента на победничката корпоративна стратегија на Универзитетот. Во овој дел ќе укажеме колку секое од правата на интелектуална сопственост има значење за Универзитетот и за неговите единици.

1.1. Авторско право

Авторското право ги штити оригиналните литературни, драмски, музички и уметнички дела, како што се: предавања (говорни книги), написи, слики, фотографии, аудиовизуелни дела, софтвер, архитектонски дела и пејзажна архитектура. Во универзитетски амбиент, авторските права се клучни за заштита на интелектуалната сопственост на факултетот, наставно-научниот кадар, истражувачите и студентите. Тие го заштитуваат оригиналното дело на авторите, спречувајќи плагијат и неовластена употреба. Авторските права, исто така, му овозможуваат на Универзитетот контрола во ширењето на неговите истражувачки и едукативни материјали, обезбедувајќи сигурност дека тие се користат во согласност со наменетата цел. **Предмети на сродни права** се изведбите на уметниците изведувачи, фонограмите на произведувачите на фонограми, видеограмите на филмските продуценти, програмите на радио-телевизиските организации, изданијата на издавачите и базите на податоци на нивните изготвувачи.

1.2. Патент

Патентите се ексклузивни права што им се доделуваат на пронаоѓачите за нивните нови пронајдоци и пронајдоци кои имаат иновативен придонес, исчекор или не се очигледни. Тие се особено важни за Универзитетот и за неговите единици, бидејќи им овозможуваат на истражувачите да ги заштитат нивните иновативни откритија, како што се нови процеси за добивање на производи, нови машини, материи, производи, лекови, медицински помагала и сл. Патентите обезбедуваат монопол над пронајдокот за одреден период, овозможувајќи им на Универзитетот и на неговите единици да го комерцијализираат своето истражување и да генерираат приходи преку договори за лиценцирање или спиноф компании. Овој приход може да се реинвестира во истражување, поттикнувајќи култура на иновации и претприемаштво во рамките на Универзитетот.

1.3. Корисен модел

Во некои земји, пронајдоците може да бидат заштитени како корисни модели, кои се, исто така, познати како „патенти на мали пронајдоци“, „корисни патенти“ или „краткотрајни патенти“. Главната разлика помеѓу т.н. корисни модели и патентите е во тоа што условите за стекнување на право на корисен модел се помалку строги од оние за патенти. Рокот на заштита на корисни модели е пократок отколку за патенти, варира од земја до земја (обично меѓу 7 и 10 години, без можност за продолжување или обновување). Постапката на регистрација често е значително поедноставена и побрза, изнесувајќи, во просек, шест месеци. Некои земји овозможуваат да се поднесе пријава и за патент и за корисен модел во исто време, така што носителот ќе може да ги искористува плодовите од пронајдокот порано, додека чека во релативно подолгата постапка на признавање патент.

1.4. Нова растителна сорта

Како и во сите индустрии, и во земјоделската индустрија, иновациите се клучот за успехот. Затоа, заштитата на сортата на нови растителни сорти е клучен механизам во заштитата на правата на одгледувачите на растенија, истовремено поттикнувајќи ги иновациите во областа на земјоделството. Новата растителна сорта е форма на право на интелектуална сопственост, специјално дизајнирана да ги заштити новите сорти на растенија. Тоа гарантира дека оние што вложуваат време, ресурси и напор во развојот на нови растителни сорти, добиваат признание и правна заштита за нивната работа. Ова значи дека ако некој создаде нов тип на растение, може да аплицира за заштита на нова растителна сорта (во понатамошниот текст: НРС) за да спречи други да го користат или да репродуцираат без дозвола. НРС опфаќа различни аспекти поврзани со одгледувањето на растенија, вклучувајќи производство, репродукција, маркетинг, извоз и увоз на нови растителни сорти. Се протега и на зависните сорти, кои се тесно поврзани со заштитената сорта. Времетраењето на заштитата за сортата на растенијата може да варира во зависност од видот на растението, но обично трае 25 – 30 години. Меѓународната унија за заштита на нови сорти растенија (УПОВ) е меѓувладина организација, со седиште во Женева, Швајцарија, со примарна цел да воспостави и да одржува ефикасен систем за заштита на растителните сорти.

1.5. Know-how

Тајното знаење и искуство, односно неговата заштита, не се предмет на регистрација, ниту, пак, постои постапка за нивна заштита пред надлежните управни органи. На Универзитетот, во текот на научните истражувања се постигнува know-how во различни области. Меѓутоа, know-how, исто така, има голема стручна и практична вредност при користењето на патентирани пронајдоци и корисните модели. Бидејќи know-how не се регистрира, имателот/создавачот има де факто монопол на содржината. Битен елемент на know-how, секако, е неговата тајност и преносливост. Тајноста може да биде апсолутна, но и релативна. Што се однесува до преносливоста, знаењето и искуството може да се пренесат со договор и многу често овој договор е суплементарен со договорот за пренос на патент, односно пренос на технологија.

1.6. Топографија на интегрално коло

Топографијата на интегрално коло е дефинирана како тродимензионален распоред на елементите, од кои најмалку еден мора да е активен. При тоа не се исклучува распоредот на активните и на пасивните елементи да биде дводимензионален. При дефинирањето, изоставена е карактеристиката на материјалот од кој се изработува интегралното коло заради брзиот развој на технологијата и појавата на нови материјали.

1.7. Заштитни знаци

Заштитните знаци (трговски марки, колективни марки, сертификатни марки) се карактеристични знаци, симболи или фрази кои го идентификуваат брендот, производите или услугите на Универзитетот и неговите единици. Тие се од суштинско значење за одржување на угледот и идентитетот на Универзитетот. Заштитените знаци – **трговски марки**, помагаат да се разликуваат понудите на Универзитетот од оние на неговите конкуренти, осигурувајќи дека студентите, алумните и пошироката јавност можат лесно да ја препознаат и да се поврзат со институцијата. Со заштитата на своите заштитни знаци, Универзитетот и неговите единици може да ги спречат другите да го злоупотребат неговиот бренд, а со тоа да ја зачуваат неговата репутација и добра волја. Универзитетот може да регистрира и **сертификатни марки**.

1.8. Индустриски дизајни

Индустриските дизајни го штитат визуелниот изглед на производот, како што е неговата форма, конфигурација или шема. Во услови на Универзитетот, индустриските дизајни може да бидат релевантни за заштита на дизајнот на иновативни производи, како што се медицински помагала или стоки за широка потрошувачка. Со регистрирање на индустриски дизајни, Универзитетот и неговите единици можат да ги спречат другите да создаваат слични производи, а со тоа да одржуваат конкурентна предност на пазарот. **Традиционалните дизајни** и традиционалните културни изрази (изразите на фолклорот), воопштено, често се сметаат за „јавен домен“ од страна на законите во областа на интелектуалната сопственост и не може да бидат заштитени. Сепак, современите адаптации и толкувања на традиционалните дизајни направени од страна на поединци може да бидат доволно оригинални и нови за заштитата како индустриски дизајн. Дизајни базирани на традицијата се регистрирани во неколку земји. Заштитата со ПИС на современите адаптации на традиционалните дизајни ја наградуваат напредната креативност и иновација.

1.9. Географски називи (ГН)

Географските називи се знаци кои укажуваат на потеклото на производот, како што се: „македонски ајвар“ или „охридска цреша“. Во универзитетски контекст, ГН можат да бидат релевантни за заштита на угледот на локалните производи или услуги. На пример, Универзитетот може да користи ГН за да ги промовира уникатните производи во својот регион, како што се занаетчиството или земјоделските производи, вината, традиционалната храна и производи, со што ќе го поддржи локалниот економски развој. Македонското право на индустриска сопственост познава два вида права со кои се штити географскиот назив. Тоа се ознаката на потеклото на производот и географската ознака.

1.10. Домен-име

Домен-името претставува текстуална адреса која се употребува од физички и правни лица за пристап и водење на другите на нивните страници на Интернет. Кога ова име ќе се напише на компјутерот, интернет-софтверот автоматски го претвора тоа име во бројчана адреса, го контактира асоцирачкиот сервер и бараната страница ќе се појави на екранот од компјутерот. Домен-името се добива на принципот „прв дојден – прв услужен“ („first - come, first - served“). Домен-името секогаш се користи со префикс, и тоа: „http://www“. „Http“ го означува Интернет-протоколот или софтверот што се употребува, а „www“ го означува World Wide Web серверот. Домен-името мора да има најмалку два дела, и тоа: „top level“(највисоко ниво) и „second level“(второ ниво).

1.11. Деловни тајни

Деловни тајни се доверливи информации, како што се: рецепти, алгоритми или деловни методи, кои обезбедуваат конкурентска предност. Во контекст на Универзитетот, деловните тајни може да вклучуваат податоци за истражување, експериментални методи или софтверски код. Заштитата на деловните тајни е од клучно значење, бидејќи тие може да се користат за развој на нови производи, услуги или процеси кои можат да се комерцијализираат. Универзитетот и неговите единици мора да преземат мерки за одржување на доверливоста, како што е користење на договори за неоткривање и чување на деловни тајни, за да се спречи неовластено откривање на деловни тајни.

1.12. Значење на ПИС за Универзитетот

Правата на интелектуална сопственост се од суштинско значење за Универзитетот и за неговите единици, бидејќи тие ги штитат и ги промовираат иновациите, креативноста и истражувањето. Со разбирање на различните видови ПИС, Универзитетот и неговите единици можат да преземат мерки за заштита на нивната интелектуална сопственост, да спречат неовластена употреба и да генерираат приходи преку комерцијализација. Ефикасното управување со ПИС може да придонесе за успехот и угледот на Универзитетот, поддржувајќи ја неговата мисија за унапредување на знаењето и поттикнување на иновациите и на економскиот раст.

ПИС ги охрабруваат истражувачите, наставно-научниот кадар на факултетите и студентите да иновираат и да создаваат нови идеи, технологии и производи. Со обезбедување **ексклузивни права на креаторите, правата на интелектуална сопственост ги мотивираат да инвестираат време, напор и ресурси во истражување и развој.**

ПИС ги штитат резултатите од истражувањето на Универзитетот. Универзитетот и единиците на Универзитетот инвестираат значителни ресурси во истражување и развој. ПИС **помагаат да се заштитат резултатите од истражувањето на Универзитетот,** како што се: патенти, индустриски дизајн, нови растителни сорти, авторски права, трговски марки, сертификатни марки, географски називи, домен-имиња, деловни тајни, тајно знаење и искуство, **од неовластена употреба, „кражба“ злоупотреба или неовластена експлоатација.**

ПИС ги **олеснуваат соработката и партнерствата помеѓу државата, Универзитетот, индустријата и бизнис-заедницата.** Со заштитата на нивната интелектуална сопственост, Универзитетот или единиците, со овластување, може да преговараат за договори за лиценцирање, партнерства и соработки од корист на инволвираните страни.

ПИС можат да генерираат **значителен приход за Универзитетот,** преку договори за лиценцирање, авторски права и трансфер на технологија. Овој приход може да се искористи за финансирање понатамошни истражувања, поддршка на академски програми и подобрување на инфраструктурата.

ПИС **ја подобруваат репутацијата на Универзитетот.** Силно портфолио за правата на интелектуална сопственост ги подобрува репутацијата и кредибилитетот на Универзитетот во академската и бизнис-заедницата. ПИС **ја покажуваат посветеноста на Универзитетот за иновации, истражување и претприемаштво.**

ПИС **го олеснуваат трансферот на технологија** од Универзитетот во индустријата и бизнис-заедницата, што може да доведе до создавање нови производи, услуги и работни места.

Преку ПИС **се заштитуваат брендот и идентитетот на Универзитетот.** ПИС, како што се трговските марки и авторските права, помагаат во заштитата на брендот и идентитетот на Универзитетот. Ова осигурува дека името, логото и другите карактеристични знаци на Универзитетот нема да се користат без дозвола.

ПИС **го поттикнуваат претприемаштвото** меѓу студентите, научноистражувачките кадри на факултетите и визитинг-истражувачите. Со заштита на нивната интелектуална сопственост, претприемачите можат да ги развиваат и комерцијализираат своите идеи, создавајќи нови бизниси и работни места.

ПИС **ги олеснуваат меѓународната соработка и партнерства** помеѓу Универзитетот, индустриите, меѓународната бизнис-заедница и владите на други држави. Ова може да доведе до размена на идеи, технологии и најдобри практики, промовирајќи ги глобалните иновации и развој.

ПИС можат да придонесат за економски раст преку промовирање на иновациите, претприемаштвото и создавањето работни места. Универзитетите можат да играат значајна улога во поттикнувањето на економскиот раст преку развивање и комерцијализација на нови технологии, производи и услуги.

Зголемувањето на знаењата на академскиот кадар, начинот на управување и препознавањето, како и валоризирањето на ПИС ќе се обезбедат преку основање на Центар за правата на интелектуалната сопственост. Основањето на универзитетскиот Центар за интелектуална сопственост, предвиден во оваа Стратегија, ќе игра клучна улога во управувањето со ПИС и олеснување на комерцијализацијата на универзитетските истражувања. Центарот за интелектуална сопственост на Универзитетот е институција чие создавање и јакнење ќе биде една од главните цели на оваа Стратегијата.

2. ОПШТЕСТВО ЗАСНОВАНО НА ЗНАЕЊЕ

Универзитетот секогаш го препознава знаењето како суровина, односно најважен ресурс на развојот на општеството, во кое доминантни се интелектуалните и иновативните производи и услуги. Стратегијата за интелектуалната сопственост е еден од инструментите за развој, со кој Универзитетот и понатаму цврсто ќе чекори кон придонесување за градење на општество засновано на знаење во нашата држава. Крајна цел е, преку Стратегијата, Универзитетот да добие насоки како повеќе да придонесува во нашата држава да се создава конкурентна економија заснована токму на знаење. Универзитетот, основан од нашата држава, секогаш го има предвид тројниот хеликс и триаголникот на знаењето и затоа нив ги потенцира во оваа Стратегијата. Тројниот хеликс е градење на силна врска помеѓу државата – која вложува и треба да вложува во градење на просторните капацитети и опремата на Универзитетот, Универзитетот – кој образува кадри и врши научноистражувачка дејност, и бизнис-заедницата – која треба да се стекнува со кадар кој располага со применливи знаења и да го зголемува својот интелектуален потенцијал, но и да инвестира во создавање на иновативни производи и услуги и да ги стимулира научноистражувачките проекти што можат да донесат поголема вредноста и ефикасна комерцијализација на производите и услугите. Триаголникот има три битни точки. Појдовна точка се образованието, научната работа и истражувањето во кое знаењето се создава и надградува – и постојано се создава интелектуален капитал. Интелектуалните способности на човекот се единствен неисцрпен ресурс. Втората точка е дека акумулираното знаење ќе се дисеминира во бизнис-заедницата, ќе развива нови технологии и ќе поставува нови барања пред научноистражувачките институции. Преку дуалното/двојното образование, практичната истражувачка работа и апликативните проекти, ќе се придонесе за примената на знаењето на иновациите во домашната и глобалната економија. Ова теме или точка на триаголникот е насочено да создава додатна вредност на производите и услугите. И третата точка е државата, која со разни облици на стимулирање ќе ги помага истражувањата и соработката со бизнис-заедницата, кои придонесуваат за зелена транзиција, одржлив развој и создавање на технологии што ќе го олеснат животот на граѓаните на локално и на глобално ниво. Сето ова укажува дека Стратегијата, преку стимулирање на научната работа и научното истражување, ќе ги стимулира и сите видови на едукации и образование за правата на интелектуалната сопственост, ќе овозможи нивна практична примена и со тоа ќе придонесе за зголемување на вредноста и квалитетот на производи и услуги во државата.

3. НАМАЛУВАЊЕ НА ОДЛИВ НА УМОВИ

Препознавајќи ја потребата за стимулирање на креативноста и иновативноста на поединци и тимови, преку институционално делување, Универзитетот ја смета Стратегијата за интелектуалната сопственост како еден од инструментите за воспоставување посилна и постојана врска помеѓу високото образование, науката, истражувачките институти, културата и комерцијалниот сектор, со што ќе се обезбеди комерцијализација на креативниот и иновативниот труд. Ова би резултирало со морална и материјална сатисфакција за студентите на трите циклуси студии и за наставно-научниот кадар, кога тие се особено креативни во остварувањето на своите работни задачи. Стратегијата е во насока на поголема заштита на авторите од нашиот универзитет, кои создаваат значајни авторски дела во државни и глобални рамки, за академскиот кадар на нашиот универзитет, кој се пројавува во улога на изведувач, што придонесува за препознатливоста на Универзитетот, на нашата држава, за сите иноватори од Универзитетот, но особено за оние кои создаваат иновации во функција на намалување на трошоци за создавање на лекови, трошоци за лечење, лекови за лечење и спречување на ретки или неизлечиви болести, развој и унапредување на земјоделското производство, производство на здрава и органска храна, намалување на гладот во домашни и во светски рамки, иновации што се во функција на заштита на животната средина и одржливиот развој, паметните производи, паметната државна администрација и паметните градови. Ваквиот однос би бил во функција на спречување на одлив на умови и намалување на бројката на исклучително талентираниите и високообразованите, со завршени магистерски и докторски студии на нашиот универзитет, кои ја напуштаат земјата. Стратегијата, барем во однос на кадрите на нашиот универзитет, преку ваквото поврзување ќе придонесе да се надмине присутната состојба, имено „кога државата инвестира во образование и знаење низ трите циклуси на студии и доживотното учење и кога поради неприпознавање на извонредно талентираниите и образованите, не им овозможува економски да ги ефектуираат талентот и знаењето, и тие го продаваат своето знаење во земји кои не инвестирале во нивното образование“.

4. ПОМАГАЊЕ ВО РАЗВОЈОТ НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА

Потенцијалите и капацитетите за истражување и развој на Универзитетот треба да се стават во функција на бизнисот. Истовремено, потребно е свеста и знаењата на иноваторите и авторите, како и на бизнис-менаџерите и администраторите, да се градат во процесот на високото образование.

Нашата држава е заинтересирана за развој на малите и средните претпријатија (во понатамошниот текст: МСП). Јасно е дека МСП не можат да имаат свои лаборатории за истражување и развој, одделенија за дизајн на производи и услуги, како и одделенија за маркетинг или, пак, заштита на ПИС. Стратегијата смета дека Универзитетот, преку дуалното учење, клиничките програми и научноистражувачките активности на студентите на сите три циклуси, може да придонесе за развој на МСП. Дипломските, магистерските и докторските трудови можат да бидат наменети за задоволување на потребите на МСП. Исто така, при полагање на одделни предмети, дел од оценката на студентите може да биде изразена во поени добиени од извршување на апликативна задача во МСП (на пр., дизајн на тегли за маџун што го произведува мала земјоделска компанија, од страна на студенти на Факултетот за ликовни уметности и другите факултети на кои се изучуваат слични предмети; поетски слоган од студентите на книжевност; маркетинг-стратегии од студентите на Економскиот факултет; заштита на индустрискиот дизајн-пакување, трговска марка и слоган од студенти на Правниот факултет).

Софтверските програми, иновативното подобрување на машините и технологијата што се користи можат да бидат дел од научноистражувачката работа на наставно-научниот и истражувачкиот кадар, а овие апликативни активности да носат бодови при избор во повисоки звања (ова, секако, налага определени измени во ЗВО).

Како модел за основање на универзитетскиот Центар за интелектуална сопственост, според Прдлог-стратегијата, е Европскиот информативен и иновативен центар, чија основна мисија е поддршка за долготраен раст и одржлив развој на малите и средните претпријатија, преку воспоставување ефикасна национална и локална инфраструктура за поддршка во освојувањето на пазарот на Европската Унија. Модулот на ЕИИЦМ (ЕЕН) за трансфер на иновации, технологии и знаење им помага на претпријатијата и истражувачките организации во процесот на трансфер на технологија, при остварувањето деловни партнерства и обезбедува информации за можни извори за финансирање на иновации. Активностите во оваа сфера треба особено да се зајакнат и да се поддржат, преку копирањето на праксата, но и со воспоставување на договорни односи помеѓу Универзитетскиот центар и овие европски институции.

Создавањето на ефикасна трилатерална меѓусебна поддршка: бизнис-заедница – универзитети – јавна администрација, се покажува како особено полезен модел за поттикнување на иноваторството и технолошкиот развој. Практичното аплицирање на овој модел во нашата држава не е доволно развиено.

5. ПРАВНА РАМКА ЗА УРЕДУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ

Извршената анализа на правната рамка наметнува заклучок од потреба за подобрување на правните прописи со кои се уредуваат правата од интелектуалната сопственост во високото образование. Ова особено се наметнува со новите тенденции на економијата, која се заснова на знаење, одржлив развој и заштита на животната средина. Исто така, менувањето на правните прописи е условено и од рапидниот развој на вештачката интелигенција (во понатамошниот текст: ВИ или AI). Подолг временски период, во нашата држава се укажува за потребата од измена на определени правни прописи што би поттикнале промена на високообразовните (и другите образовни) установи во насока на развивање на европскиот систем за таканареченото дуално/ двојно учење. Во таа насока, можеме да заклучиме дека немаме правни прописи за двојното образование, кое би му овозможило на наставно-научниот кадар поголема соработка со бизнис-заедницата. Следењето на овие модерни тенденции би создало можност за студентите, преку постоење на правна рамка, да студираат со полно работно време на високообразовна институција и да стекнат практично искуство додека работат во компанија во нивната област на студирање. Тоа е можност студентите да учат од професионалци. Исто така, нема доволно клиници и други форми за практична работа на студентите со ментори од наставно-научниот кадар и искусни професионалци за остварување на поголем обем на апликативна дејност од студенти на трите циклуси студии во задоволување на потребите за развој на домашното стопанство.

Во измените и дополнувањата на ЗВО или новиот ЗВО треба да се предвидат норми со кои ќе се уреди дека определен број на бодови за напредување во наставно-научно звање за наставниот кадар ќе носат и активности поврзани со ПИС. Во контекст на горенаведеното: доколку определено лице, како единствен пронаоѓач или дел од пронаоѓачкиот тим, создаде пронајдок што е патентбилен и аплицира во ДЗИС за домашен или меѓународен патент – оваа активност да му носи определен број на поени во избор за повисоко звање; поени да се добиваат доколку се аплицира и се добие заштита на индустриски дизајн, дела на применета уметност, како индустриски дизајн, традиционален дизајн и сл.; поени за напредување во повисоко звање да носат и учествата во апликативни проекти за бизнис-заедницата и државната администрација; поени да носат и софтверски решенија во подобрување на работата и функционалноста на Универзитетот и единиците, препознатливост на Универзитетот, збогатување на електронскиот библиотечен фонд на Универзитетот, препознатливост на нашата држава и сл.; поени за повисоко звање да носат, на пример, кадрите на факултетите и институтите кои ќе направат елаборати и ќе регистрираат сертификатни марки и ќе го контролираат квалитетот на производите и услугите на оние што ќе

станат носители на вакви марки; да се предвидат сертификатни марки за земјоделски производи, одгледани на површини како огледни добра; поени да се добиваат за учество на реномирани изложби, настапи на концерти и сл.

Членот 8-а во ЗИС разреши дел од дилемите за пронајдокот создаден во високообразовна, односно научноистражувачка установа, како резултат на иновациска или развојна дејност, финансиран со средства од Буџетот на Република Македонија. Во овој член се укажува дека согласно со Законот за иновациската дејност, во ваков случај пронајдокот ѝ припаѓа на високообразовната, односно научноистражувачката установа во која пронајдокот е создаден, освен ако пред да започне проектот поинаку не е договорено. Ова остава можност економското искористување на пронајдокот да може врз основа на договор да го реализира и пронаоѓачот или пронаоѓачите. Секако, согласно со ЗИС, се мисли на економското искористување на пронајдокот, додека во пријавата за патент, секако, се наведуваат физичките лица кои го создале пронајдокот. Овој член ќе мора да се доуреди или да се појасни за ситуации кога пронајдокот е резултат на долгогодишна научноистражувачка работа во која учествувале повеќе истражувачи. Во членот треба да се даде правен основ за донесување на подзаконски прописи за уредување на ова прашање. Во овој член е уредено дека доколку пронајдокот создаден во установата целосно се финансира од страна на нарачателот (најчесто тоа е државата или бизнис-заедницата), правото на располагање со пронајдокот му припаѓа на нарачателот, освен ако поинаку не е договорено. Секако, нарачателот има и право на економско користење, а не само на располагање со патентот со којшто се штити пронајдокот. Според овој член, нарачателот не може да го спречи објавувањето на пронајдокот од страна на пронајдувачот на начин што не ги попречува правата на интелектуална сопственост или потенцијалот за комерцијализација на пронајдокот. Со ова, законодавецот, всушност, укажува дека без согласност на нарачателот не смее да се објави научноистражувачки труд во кој ќе се објават релевантни податоци за пронајдокот или ќе се објасни пронајдокот на релевантната стручна јавност. Ваквото објавување на научен собир, конференција или конгрес би направило пронајдокот да стане дел од состојбата на техниката и да се заштити со патент или да се штити како деловна тајна. Во овој член, понатаму, се уредува дека доколку пронајдокот е економски експлоатиран, пронајдувачот има право на надоместок во износ од најмалку 25 % од вкупно остварениот приход кој установата го остварила со неговото комерцијално искористување. Процентот може да се менува со писмен договор меѓу пронајдувачот и установата која остварила приход, при што процентот не може да биде помал од 25 %. Оваа норма е во функција на заштита на пронаоѓачите, односно административниот кадар. Кога има повеќе учесници во проектот, односно кога повеќе пронајдувачи создале пронајдок, учеството во добивката се утврдува во зависност од нивниот поединечен придонес во нејзиното создавање согласно со договор. Меѓутоа, овој член не дефинира кој може да се смета за пронаоѓач.

Анализата понатаму покажа дека во поглед на научната и научноистражувачката дејност, се поставува прашањето за стручните и научните трудови на наставно-научниот кадар. Првото нешто што тука треба да се утврди е дали создавањето научни и стручни трудови е редовна работна задача на наставниците и соработниците. ЗВО објавувањето на научни и стручни трудови изречно го предвидува како услов за избор во наставно-научни звања, но не и соработнички звања.¹³ Сепак, лицето избрано во наставно-научно, научно, наставно и соработничко звање е должно постојано научно, стручно, односно уметнички да се усовршува и докажува, успешно да ја остварува високообразовната дејност, да придонесува за создавање наставно-научен, односно уметнички подмладок, да се грижи за успешно остварување на студиските програми и да придонесува за развојот, односно примената на научната, односно уметничката дејност за која е избран.¹⁴ Во таа

¹³ Чл. 166 од ЗВО.

¹⁴ ЗВО, член 178 став 1.

смисла, создавањето на научните и стручните трудови е услов за избор и напредување во научната кариера, но не редовна работна активност.

Во секој случај, не може да се негира дека наставниот процес е неминовно поврзан со потребата од постојано усовршување на наставниот и соработничкиот кадар. Имено, кадарот е должен да се усовршува, додека усовршувањето е детерминирано од истражувањата, надградувањето и проширувањето на знаењата. Сево ова, кај еден совесен научен работник би требало да резултира со некаква материјализација на резултатите од неговите истражувања и проширена и надградена наобразба. Стручните и научните трудови се само дел од оваа материјализација. Со цел да се решат овие проблеми, во литературата се наведуваат можни дистинкции помеѓу истражувањата, односно стручните и научните трудови, создадени во областа во која академското лице е вработено и оние што се наоѓаат надвор од таа област. Од друга страна, се наведува дека оние истражувања што целосно или делумно спаѓаат во областа на дисциплината на која академското лице е ангажирано, спаѓаат во неговите работни должности.

Според нас, **прашањето за носителот на авторското право би требало да се одредува од случај до случај, и тоа секогаш од аспект на конкретниот договор со авторот.** Проблем во поставувањето на единствено решение за овој случај е одредбата од чл. 85 на ЗАСП, која го содржи и делот или по упатство на работодавачот. Имено, при изработката на зборници на трудови, деканот, како организатор на нивното издавање (односно раководниот орган), бара од наставниците и соработниците (како вработени) поднесување на вакви дела, а тие, со оглед на тоа што вршат и научна дејност, по вокација се должни да одговорат на повикот (се разбира – не за секој конкретен случај). Ако ова се толкува согласно со цитираниот дел од чл. 85 на ЗАСП – носител на материјалните и другите овластувања од авторското право би била единицата, и тоа за период од пет години од довршувањето на стручниот или научниот труд. Сепак, сметаме дека ова треба да се реши поинаку.

Правниот статус на магистерските трудови и докторските дисертации (трудови), односно авторството врз нив, е прашање што треба посебно да се разгледа. Изработката на определен вид труд се појавува на сите степени студии, во еден или друг облик. Студиите од прв циклус завршуваат со полагање на сите испити, изработка на дипломски труд или полагање на завршен испит, во согласност со студиската програма. Студиите од вториот циклус завршуваат со полагање на сите испити, изработка на постдипломски (стручен или магистерски) труд и негова одбрана, во согласност со студиската програма. Докторските студии завршуваат со полагање на сите испити, изработка и одбрана на докторски труд (дисертација). ЗВО предвидува дека со студиската програма може да се утврди дека докторските студии од уметностите завршуваат со полагање на сите испити и полагање на завршен испит пред испитна комисија и/или со изработка или изведба на уметничко дело.

Кај проблемите со титуларите на авторското право врз магистерските (и стручните) трудови и докторските дисертации, прашањето за тоа кој е носител на авторското право врз нив треба да се разгледува одвоено од прашањето кој е нивни автор.

Од друга страна, се наметнува почетна дистинкција во поглед на фактот дали трудот го изработува лице кое е избрано во звање или лице кое само се наоѓа на определени циклус студии. Во вториот случај, носител на авторското право секогаш е авторот. Во првиот случај, треба да се подвлече дека изработката на вакви трудови, несомнено, е дел од научноистражувачката дејност на вработените во високообразовните установи. Ваквата дејност на кадарот (во принцип, соработничкиот) се подведува и под основна дејност на избраните (и вработените?) соработници. Одејки кон тоа толкување, и на магистерските и докторски трудови може да се примени чл. 85 од ЗАСП. Сепак, се чини дека ваквото толкување би било преусилено. Имено, изработката на магистерскиот труд или докторската дисертација е повеќе услов за вршење на дејноста на

наставник и така оваа се појавува како услов за останување во работен однос во установата, а не како редовна дејност на соработничкиот кадар. Ако се тргне по оваа линија на толкување, носител на авторското право врз трудовите е авторот и се избегнува примената на членот 85 од ЗАСП.

Она прашање што се појавува како попроблематично е определување на лицата кои се автори на магистерските (и специјалистичките) и докторските трудови. Имено, се поставуваат проблемите на евентуалното коавторство на менторот и кандидатот врз магистерските и докторските трудови. При решавањето на овие проблеми, можни се две решенија. Според првото, исклучив автор на трудот е кандидатот, додека придонесот на менторот не е доволен за да конституира коавторство. Според второто, постои коавторство на кандидатот и менторот врз трудот.

Ваквото гледиште може да создаде повеќе проблеми, најмногу од аспект на определување на степенот на инволвираност на менторот во изработката на магистерскиот и докторскиот труд. Кај магистерските трудови, степенот на инволвираност на менторите е поголем. Така, кај изработката на овие трудови постои т.н. менторска фаза, која е предуслов за формирање комисија за оценка (а потоа и комисија за одбрана) на магистерскиот труд. Самата ваква поставеност на постапката наложува повисок степен на инволвираност на менторот во структурата и содржината на магистерскиот труд. Од друга страна, докторската дисертација ужива поголем степен на самостоен научен труд. На таа линија е и Правилникот за единствените основи за организирање на постдипломски и докторски студии на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Докторската дисертација е самостоен научен труд, кој е резултат на самостојна научна работа и претставува придонес во развојот на соодветната научна, односно уметничка област. Оттаму, бидејќи правниот статус на докторската дисертација е инаку поставен, проблемот на коавторството е многу посложен кај докторските дисертации.

Според нас, гледиштето дека магистерските и докторските трудови се коавторски дела не е неиздржано. Сепак, сметаме дека постоењето на коавторство треба да се утврдува од случај до случај, доколку се исполнети законските услови за постоење коавторство. На таа линија е и ЗАСП, кога предвидува дека доколку авторското дело, создадено во соработка на две или повеќе лица, претставува неделива целина, на сите лица (како коавтори) им припаѓа неделиво авторско право на тоа дело.¹⁵ Кај коавторството, секој од соработниците треба да учествува во интелектуалното создавање. Ако нема интелектуален придонес, туку само техничка помош, нема ни коавторство. Во насока на дополнително уредување на ова мошне чувствително прашање, сметаме дека треба да се утврди соборлива законска претпоставка на авторството на магистерските и докторските трудови, а како резултат на поширока расправа во академската заедница, било за исклучивото авторство, било за коавторството. Ваквата одредба би го нашла своето место во ЗВО, а не во ЗАСП.

ЗВО предвидува дека студентот има право и да учествува во научноистражувачката и стручната дејност, при што му се гарантираат авторски, пронаоѓачки и слични права и награди. Со ова, ЗВО ги гарантира интелектуалниот и творечкиот интегритет на студентите како членови на академската заедница. Притоа, правата на студентите од целата област на интелектуалната сопственост влегуваат во имотот на студентот, без потреба од посебно уредување на односите помеѓу студентот и Универзитетот, односно единицата.

Користењето на авторски дела изложени во просториите на Универзитетот, односно неговите единици, е релативно прашање кое зависи од конкретниот случај. Во ситуациите кога оригиналот или примерокот на авторското дело е изложен во просториите на установата, а не е извршен пренос на правото на сопственост на оригиналот, односно примерокот, се смета дека Универзитетот, односно неговите единици се носители на правото на јавно изложување¹⁶ на

¹⁵ Чл. 11 став 1

¹⁶ Види: ЗАСП, чл. 2 став 1 точка 8

авторското дело согласно со општите правила кои важат за авторските договори. Сепак, може да се појави проблемот поради непостоење на писмени договори за пренос на правото на јавно изложување.

Во случаите кога Универзитетот, односно неговите единици се сопственици на оригиналот, односно примерокот на делото, во однос на авторското право врз него, меродавен е договорот помеѓу авторот и установата, поради фактот што ЗАСП јасно предвидел дека авторското право и правото на сопственост врз оригиналот или примерокот се две независни права.¹⁷ Сепак, ЗАСП на ова поле е нејасен бидејќи во член 22 предвидел дека авторското право е независно од сопственичкото право или други права врз предмет, но и дека авторското право е во согласност со него. Во смисла на овој член, би можело да се толкува дека преносот на сопственичкото право врз предметот во кој е материјализирано авторското право повлекува и пренос на авторското право, што е во колизија со член 23, став 2, каде што е предвидено дека пренесувањето сопственичко право на предметот во кој е материјализирано авторското право не влијае на моралните, материјалните или другите права на авторот на тоа дело, доколку со закон или со договор не е поинаку определено.

Самиот закон, во еден случај, предвидел изречно ограничување на носителот на авторското право. Според член 25 од ЗАСП, се смета дека со првата продажба или друг вид пренесување на правото на сопственост на оригинал или примерок од авторското дело во Република Македонија, што се врши со изречна или премолчена согласност на носителот на правото, е исцрпено правото на дистрибуција¹⁸ на тој оригинал или примерок на територијата на Републиката. Со исцрпувањето на правото на дистрибуција, авторот го задржува правото на изнајмување на авторски дела, освен на архитектонските објекти и на дела од применетата уметност и дизајнот. Авторот, значи, го губи правото на дистрибуција. Во оваа смисла, Универзитетот и неговите единици можат слободно да располагаат со оригиналот и примерокот на делото, но останува проблемот со јавното изложување на делото. Ова претставува проблем најмногу поради несоодветното решение од одредбата за договорот за нарачка на авторско дело, како и од непостоењето на резервна норма во ЗАСП – што е со правото на јавно изложување.

Во толкувањето на овој случај, сметаме дека би требало да се тргне од одредбата од член 20/2 на ЗАСП, каде што, меѓу другите права на авторот, е предвидено и правото на авторот да има пристап до оригиналот или примерокот на делото поради јавно изложување (авторот има право да побара сопственикот да му го предаде оригиналот на ликовното или фотографското дело заради јавно изложување или друг вид објавување, доколку за тоа постои оправдан интерес). Правилно би било, според тоа, установите, како сопственици на оригинал или примерок, да имаат овластување да вршат јавно изложување на делото, со што не би се повредувало правото на авторот на пристап кон делото.

За работните односи на наставно-научниот кадар се применуваат општите правни прописи за работните односи. Меѓутоа, анализата на правната рамка на постојниот ЗРО покажува дека е неопходно да постои правна норма која ќе препорача односите на работодавачот со работниците во однос на **правата на интелектуалната сопственост, деловната тајна и конкурентските забрани, да се преговараат и да се договорот пред вработувањето или ангажирањето на работниците, заедно со договорот за вработувањето или како дел од овој договор.** Тие треба да бидат јасни, недвосмислени и во согласност со основните начела на договорното право, начелото на слободата на договарање (кое својата граница ја има во јавниот поредок), начелото на совесност и чесност, еднаквост на договорните страни и забрана на злоупотреба на правата.

¹⁷ Чл. 23.

¹⁸ Види: ЗАСП, чл. 2 став 1 точка 5

Кога зборуваме за правната рамка на овие договорни одредби во нашата држава, можеме да кажеме дека е потребно таа да се осовремени, и ова да се направи на неколку нивоа: **да се интервенира во законските прописи; да се уредат некои од поврзаните институти со овие договорни одредби во општите акти на Универзитетот, овие современи и транспарентни одредби да најдат вистинско место и обем во колективните договори, договорите за вработување и договорите за ангажирање.** Во однос на првото ниво, потребно е во нашата земја да се донесе посебен закон што ќе ги уреди деловните тајни, тајното знаење и искуство со имплементирање на решенијата содржани во правото на Европската Унија **за деловната тајна.** Може да се заклучи дека модерната правна рамка на ЕУ нуди широка дефиниција за деловни тајни, укажува на критериуми кои мора да се исполнат за некои информации да се сметаат за деловна тајна, ја зајакнува заштитата на деловните тајни; појаснува што не може да се смета за повреда на деловна тајна; обезбедува поголема тајност во текот на судските постапки, нуди различни барања и мерки за заштита на деловната тајна и видовите и износите на надомест на располагање на имателите на деловните тајни итн. Треба да се воведат обврски за поголема и перманентна едукација на имателите на деловни тајни за подобро да се спроведе законската рамка што ќе овозможи поголема прекугранична соработка и укинување на бариерите за меѓународната трговија. Исто така, на ова ниво се промените што треба да се направат во ЗРО, ЗАПСП и ЗИС во однос на подетално уредување за правниот режим на правата на интелектуална сопственост во работен однос или ангажман, особено при создавање на интелектуални креации во работен однос или по нарачка. Во ЗАПСП и ЗИС треба да се допрецизираат одредбите за односите на работодавачот и работниците за интелектуалните креации, кои се создаваат во високообразовната установа во работен однос во зависност од видот на интелектуалната творба (архитектонско дело, лек, компјутерски програм и сл.). Овде треба да се дадат и определени упатства за определување на надоместот, можност за давање на лиценци, усовршувања и сл. Исто така, во ЗАПСП и ЗИС треба да се детализираат ситуациите, правата и обврските на наставно-научниот кадар, визитинг-наставниците и можноста за договорно уредување на односите кога интелектуалните креации што се создаваат на универзитетите, како односите работодавачи и вработени со вработените, наставно-научниот кадар, во најширока смисла, меѓутоа и односите со студентите на додипломски, магистерски и докторски студии кога создаваат интелектуални креации во рамките на проектни активности или изработка на трудовите. Во оваа насока, а имајќи ги предвид компаративните искуства, **ќе треба да се изменат и детализираат законски решенија во ЗРО што се однесуваат на конкурентските забрани** и клаузули, кои би биле подетални и би ги спречувале нивните злоупотреби. Особено се чини оправдано да се предвиди можноста за конкурентски клаузули за оние кои имаат особено високи плати или имаат наобразба платена од работодавачот. Законодавецот би можел да ги определи и битните елементи што уште треба да бидат уредени со овие договори, за која територија ќе важат, за кои дејности и при кои услови и за каква работа. Можно е законодавецот да ја ограничи употребата на договорните казни или да ја лимитира висината во случај кога работникот не постапува согласно со конкурентската клаузула. Второто ниво бара уредување на овие прашања подетално во општите акти на високообразовните установи и на Универзитетот, особено за надоместоците и добивање на бодови за наставно-научни звања, кои би можеле да ги добиваат креативните работници, како награда и стимулација за иновативност или висините на надомест за почитување на деловната тајна и висината на договорна казна за непочитување на конкурентската клаузула. **Колективните договори, исто така, би требало да содржат јасни норми во однос на правата од интелектуалната сопственост, создадени во работен однос.** Трето, **во конкретните договори за вработување и договорите за ангажирање на лица надвор од Универзитетот, како што веќе укажавме, овие договорни одредби треба поединечно да се преговараат, да бидат јасни и недвосмислени, и однапред да се знаат правата и обврските на учесниците, наставно-научниот кадар, истражувачите професионалци од бизнис-заедницата, Универзитетот и единиците,** но и да даваат можност за дополнително уредување на определени различни и новонастанати ситуации.

III. МИСИЈА, ВИЗИЈА И ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЈАТА

1. МИСИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА

Мисијата на Стратегијата е промоција и заштита на иновациите, истражувањата и креативните дела на Универзитетот. Клучните компоненти за остварување на оваа мисија се обезбедување правна заштита на интелектуалните креации на наставно-научниот кадар, истражувачите и студентите на трите циклуси студии, на Универзитетот и на неговите единици. Целта на оваа мисија се состои во следново: обезбедување дека сите активности во врска со ПИС на Универзитетот се усогласени со сите важечки правни прописи, релевантни закони, регулативи и институционални и стратешки политики, како во државата, така и во меѓународни рамки; создавање на атмосфера која промовира креативност, истражување и развој; охрабрување на академскиот кадар да се вклучи во генерирање и примена на знаење; олеснување на трансферот на технологија и иновации на пазарот, поддршка на економскиот раст, а со тоа и корист на општеството во целина; едукација на универзитетската заедница за важноста на интелектуалната сопственост, вклучувајќи ги нејзините етички димензии, правната рамка и практичните импликации и влијанија; промовирање на партнерства со бизнис-заедницата, индустријата и други организации, установи и институции истовремено, обезбедувајќи дека интересите на Универзитетот и оние на неговите истражувачи се соодветно заштитени; воспоставување правични практики за распределба на приходите или придобивките, кои произлегуваат од интелектуалната сопственост, имајќи ги предвид придонесите на поединците на Универзитетот и инвестирањето на државата и бизнис-заедницата; балансирање на заштитата на индивидуалните и институционалните интереси со пошироките цели на јавен интерес и унапредување на знаењето.

2. ВИЗИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА

Визијата на Стратегијата е вработените, студентите на трите циклуси студии, како и визитинг-предавачите и истражувачите на Универзитетот, да настојуваат преку својата образовна и научноистражувачка работа да се најдат во улога на пронаоѓачи, автори, креатори и иноватори, кои ќе ги заштитат интелектуалните креации и секогаш ќе ја имаат предвид потенцијалната комерцијална вредност на ПИС и нивната применливост во конкретни производи и услуги потребни на заедницата. Визија на Стратегијата е на овој начин да се подобри угледот на нашиот универзитет, со цел тој да биде препознаен како лидер во управувањето со интелектуалната сопственост во високото образование не само во државата, туку и пошироко во регионот.

3. ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЈАТА

Целта на Стратегијата за заштита на интелектуалната сопственост е, преку формирање на универзитетски Центар за интелектуална сопственост, да се спроведат активности насочени кон различни и повеќекратни постигнувања: промовирање, заштита, ефикасно управување, комерцијализација на ПИС и насочување на резултатите од научноистражувачката и апликативната работа на академскиот кадар на Универзитетот и неговите единици за остварување на општествено-економски бенефити за државата, регионот и во меѓународни размери. Особено, поттикнување на сите иновативни активности и иновации насочени кон истражување и развој во

насока на: економија заснована на знаење, одржлив инклузивен развој, заштеда на енергија и внимателно и оптимално користење на сите ограничени ресурси; заштита на животната средина – зелена економија; вложување за истражување и развој на лекови за лечење на неизлечиви и ретки болести, намалување на гладот, здрава органска храна и правилна и сигурна употреба на вештачката интелигенција.

Како главна цел на Стратегијата е основање на универзитетски Центар за интелектуална сопственост, преку кој ќе се остваруваат следниве цели на Стратегијата:

1. интегрирање на активностите насочени кон создавање, заштита, градење на културата за значењето за ПИС, за иновативни, креативни и апликативни научни истражувања; остварување на врските помеѓу Универзитетот, државната администрација и бизнис-заедницата за поголемо искористување на потенцијалите на Универзитетот во остварување на економија на знаење и решавање на најважните заеднички проблеми и остварување на битните општествени интереси;
2. градење на позитивен однос и мотивација за создавање на ПИС на Универзитетот од страна на академскиот кадар;
3. зголемување на знаењето за ПИС од страна на академскиот кадар, како и промена на односот и на културата на академската заедница за ПИС (студенти на трите циклуси студии, наставно-научен и истражувачки кадар, визитинг-наставници, универзитетска администрација и администрација на единиците на Универзитетот), бизнис-заедницата и државната администрација;
4. обезбедување подобар и правичен пристап до резултатите од јавнофинансираните истражувања преку поширока дисеминација на знаењето;
5. обезбедување пооптимално искористување на резултатите добиени од јавнофинансираните истражувања преку подобра дифузија на знаењето;
6. обезбедување пристап до релевантни консултанти поврзани со испитување на можноста за заштита на иновациите со ПИС; пристап до литература, книги, водичи, информативни трудови, релевантни линкови од значење за заштита на ПИС;
7. зголемување на бројот на пријави и апликации за заштита на ПИС, создадени на Универзитетот, во домашни и во меѓународни рамки;
8. зголемување на бројот на договори за пренос на ПИС што му припаѓаат на Универзитетот, на бизнис-заедницата (индустрии, земјоделство, медицински установи) и на државната администрација;
9. воспоставување на ефикасна и ефективна заштита на спроведувањето enforcement на ПИС, создаден на Универзитетот; намалување или спречување на повредите на ПИС на Универзитетот;
10. воспоставување систем за мирно решавање на спорови од повреда на ПИС на Универзитетот за медијабилните спорови, како и систем за советување и справување со прекршувањата на заштитената интелектуална сопственост на Универзитетот;
11. подобрување на договорите за вработување и договорите за нарачка (авторски дела, иновации и сл.) со внесување на клаузули за ПИС, деловни тајни, конкурентски клаузули; овозможување на појасна позиција на вработените за нивните морални и материјални права во однос на ПИС што се создаваат во текот на работниот однос и со ресурси на Универзитетот и неговите единици, како и на оние што се создаваат по нарачка;
12. поголема информираност на академскиот кадар на Универзитетот за новините во домашните прописи, правото на Европската Унија и меѓународните прописи поврзани со ПИС;
13. интензивирање на соработката со канцеларии и институции, како што се Заводот за индустриска сопственост и Фондот за иновации и технолошки развој;
14. вмрежување на Центарот во мрежата на ЕПО, со седиште во Минхен, ЕУИПО, со седиште во Аликанте, и СОИС-WIPO, со седиште во Женева;

15. градење на модерен проактивен однос за ПИС во договорите за соработка со други универзитети, високообразовни установи, истражувачки институции и индустриски чинители и сите со кои Универзитетот склучува договори за соработка;
16. зголемување на бројот на стартапи и спиноф компании кои се поврзани со иновации заштитени со ПИС на Универзитетот;
17. зголемување на цитираноста на авторските дела, видливоста на творештвото на Универзитетот и комерцијализација на авторските дела и сродните права како ПИС на Универзитетот;
18. комерцијализација на знаењата на наставно-научниот кадар и целокупниот академски кадар во вид на услуги поднесени под трговската марка на Универзитетот и нудење на услуги за ПИС од академскиот кадар кон бизнис-заедницата и државната администрација;
19. поголема препознатливост на Универзитетот преку ПИС;
20. промена на мисијата и визијата на Универзитетот, во насока на нагласување на вредноста на ПИС за академска извонредност и општествено влијание;
21. постојано усовршување и подобрување на политиките и стратегиите за ПИС, засновани на повратни информации.

Овие цели се наменети да ја поддржат мисијата на Стратегијата за остварување на нов и иновативен начин на улогата на Универзитетот како поттикнувач на иновации и заштитник на правата на креаторите. Остварување на визијата на Стратегијата значи зголемување на угледот на нашиот универзитет и негово препознавање како лидер во управувањето со интелектуалната сопственост во високото образование, не само во државата, туку и пошироко во регионот.

4. МЕРКИ ИЛИ СРЕДСТВА ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ЦЕЛИТЕ НА СТРАТЕГИЈАТА:

1. Носење на одлука за основање на универзитетски Центар за интелектуална сопственост, што ќе ги интегрира сите активности за ПИС создадени на Универзитетот.
2. Развивање и спроведување на едукативни програми, семинари, летни школи и работилници за подигање на свеста за правата на интелектуална сопственост кај студентите, наставно-научниот кадар, истражувачите и пошироката заедница; промовирање култура на почитување на ПИС во рамките на Универзитетот, охрабрувајќи ги креативноста и етичката употреба на ресурсите; обезбедување на консултантски услуги за заштита на ПИС уште во фазата на подготовка и спроведување на истражувачки иницијативи, започнување на нови проекти; понуда и обезбедување на континуирана можност за давање на консултантски услуги за севкупниот академски кадар во врска со заштитата, комерцијализацијата и лиценцирањето на интелектуалната сопственост. Целта на ова е да се нагласи важноста на ПИС во иновативноста и креативноста на Универзитетот; поврзување преку Универзитетскиот центар, преку склучување договори за соработка со други центри и канцеларии, со електронски пристап до бази на податоци за актуелни нови технологии, исклучително напредни научни истражувања од различни области (поради комплексноста на Универзитетот); посета на конференции, конгреси и едукативни престои во странство во познати центри за едукација за ПИС.
3. Користење на веб-страницата на Центарот за објавување научноистражувачки резултати, научни трудови финансирани од државата преку отворени лиценци за пристап и остварување на поголема транспарентност на јавно финансирани истражувања, изработување на упатства, водичи за примена на резултатите во практиката; создавање на електронско библиотекарство и електронска книжарница, со објавување на веб-

страницата на универзитетскиот Центар за интелектуална сопственост, авторски дела и сродни права на академскиот кадар (вид на ПИС), како што се: учебници, снимени и пишани предавања, научноистражувачки трудови, дипломски, магистерски и докторски трудови, резултати од истражувања, литературни дела, организирање на изложби, изведувачи, драми, аудио, аудиовизуелни дела, бази на податоци и сл., со наплата преку купување членски карти или надомест платен со платежни картички, со можност за заработка и на Универзитетот, единиците и авторите, креативците и изведувачите со почитување на правните прописи;

членски карти со надомест за електронската библиотека на Центарот; пристап до Гласникот на ДЗИС со означување на ПИС, чиј носител е Универзитетот или неговите единици; регистрирање на сертификатни марки, проверени во лаборатории на УКИМ; одгледано под надзор на УКИМ! – користење на лабораториите за испитување на состав на храна; присуство на пестициди во земјоделски производи и сл.

4. Организирање на обуки за пренесување на знаењата и вештините и објаснување за начинот на имплементација на научните знаења, научноистражувачки резултати преку авторизирани предавања, снимени аудиовизуелни дела; онлајн презентации за различни целни групи; со почитување на правата на авторите креативците и иноваторите/пронаоѓачите.
5. Создавање на бази на податоци и постојано надградување на овие бази поврзани со ПИС на веб-страницата на Центарот. База на податоци за човечки ресурси и консултанти од различни профили поврзани со ПИС – наставно-научен и истражувачки кадар, студенти од втор и трет циклус, алумни кои можат да се јават во улогата на консултанти за ПИС со кои располага Универзитетот (на пример, куси CV на професори, доценти, магистри, доктори на науки, алумни што магистрирале и докторирале на УКИМ на различни теми поврзани со ПИС кои држат настава, обуки за ПИС (кои во пракса се занимаваат со правна заштита, патентни застапници, адвокати, оценување за freedom of operate, проценка на вредноста на ПИС, проценка на пазари, вештаци, маркетинг-експерти, експерти за формулирање на патентни барања, дизајнери); создавање на електронска база на податоци со литература за ПИС, учебници, книги, научни трудови, водичи, практични упатства и сл., база на податоци на важни линкови поврзани со ПИС.
6. Создавање на мрежа на домашни и меѓународни експерти, професионалци за ПИС и правни експерти за насоки и менторство на сите што создаваат ПИС во рамките на Универзитетот.
7. Центарот ќе обезбеди тимови за помош за преговарање за склучување на договори за пренос на ПИС (трансфер на технологии, договор за лиценца, авторски договори, договор за дело и сл.); тимови составени од инженери, економисти, правници и др.
8. Воспоставување на прозорче на веб-страницата на Центарот за пријава на злоупотреби на ПИС што припаѓаат на Универзитетот.
9. Формирање на Правна клиника во рамките на Центарот, во која под менторство на професори медијатори и адвокати ќе може по пат на медијација да решава определени спорови или да дава услуги за пишување на тужби во случај на злоупотреба и повреди на ПИС што припаѓаат на Универзитетот или тужби против нелојална конкуренција од други институции на Универзитетот (правна клиника во рамките на Центарот од студенти кои положили испит – Право на интелектуална сопственост, докторанди од областа на

интелектуалната сопственост, кои под менторство на професори, доценти, патентни застапници и адвокати ќе проценуваат дали има повреда на ПИС што припаѓаат на Универзитетот и кои се чекорите за заштита (пријава на плагијати; злоупотреба на резултати од научно истражување; злоупотреба на трговски марки на Универзитетот и неговите единици и сл.).

10. Ревизија на договорите за вработување и договорите за упис на трите циклуси студии во однос на клаузулите за ПИС, деловните тајни и конкурентските клаузули на транспарентен начин, во насока на охрабрување на иновациите преку поголема заштита на креаторите, во договорите за упис на студентите во сите три циклуси и во договорите за вработување или ангажирање на наставно-научен кадар и истражувачи за создавање на авторски дела, иновации по нарачка согласно со правните прописи на државата, регионот и меѓународните прописи.
11. Лице задолжено во Центарот – за постојано следење, објавување и, по потреба, ангажирање на експерти за објаснување на домашните, европските и меѓународните прописи за ПИС.
12. Склучување на договори за соработка со годишни програми за конкретни активности со Државниот завод за индустриска сопственост и Фондот за иновации и технолошки развој.
13. Користење на алумни и ДЗИС за лобирање и реализација на склучување на договори за соработка со ЕПО, ЕУИПО и СОИС, со можност за апликација на проекти за остварување на целите на оваа Стратегија и обезбедување на финансиска, техничка и експертска помош во правец на реализација на активностите на Центарот.
14. Во сите договори за соработка што ги склучува Универзитетот, за оние договори каде што е соодветно, да се внесе однапред осмислена и потоа индивидуално приспособена клаузула за размена на знаење и искуства во врска со ПИС – начинот како се обезбедува нивно поголемо, поинтензивно користење, комерцијализација како се обезбедуваат средства за финансирање и соработка со бизнис-заедницата и сл., и доколку е можно, размена на експерти и пристап до бази на податоци и сл.
15. Донесување на правила на Универзитетот за постојано користење на трговската марка и логото на Универзитетот и неговите единици, домен-името, интензивирање на користење на алатките за дигитален маркетинг за сите создадени права на интелектуална сопственост на Универзитетот. Преку единиците поврзани со индустриски дизајн и дела на применета уметност, да се направат различни производи со трговската марка и логото на Универзитетот и единиците (чаши, пенкала, капи, маици, дуксери, шалчиња, приврзоци, знаменца, разгледници и друг пропаганден материјал), преку осмислување на пакување на земјоделски производи, мед и вина произведени на единиците; создавање на онлајн продавница во рамки на Центарот.
16. Обезбедување на постојана евалуација за знаењата за ПИС преку електронски прашалници за академскиот кадар и подобрување на односот кон ПИС на Универзитетот со воспоставување метрика и индикатори за евалуација на ефективност на Стратегијата и дејствување во правец на промена на политиките преку повратните информации.

6. ЗАДАЧИ НА ЦЕНТАРОТ ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОПСТВЕНОСТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ

- ✓ Ќе ги води административните и други постапки на Универзитетот за сите одлучувачки прашања поврзани со оваа Стратегија и сите други релевантни прашања поврзани со ПИС, генерирани во рамките на Универзитетот.
- ✓ Ќе организира едукации од областа на ПИС; ќе предлага теми од областа на ПИС; ќе избира едукатори; ќе ангажира експерти за подготвување на едукативни материјали.
- ✓ Ќе изработува проекти за воспоставување контакти помеѓу фирмите во македонската индустрија, но и со странски фирми; проекти за формирање бази на контакти, проекти за подобрување на сопствениот процес на работа, проекти за развој на советодавни и информациски услуги за Центарот и др.
- ✓ Ќе поставува правила и ќе посредува во договарањето помеѓу Универзитетот и наставно-научниот и истражувачкиот кадар, во однос на користење предавања или отворени онлајн курсеви на наставно-научниот и истражувачкиот кадар, создадени со значителна поддршка од Универзитетот за користење на таквите дела за наставни и истражувачки цели од страна на наставно-научниот и истражувачкиот кадар.
- ✓ Центарот има улога да го информира и да го едуцира, преку информативни материјали, наставно-научниот кадар за авторското право кое му припаѓа на Универзитетот во однос на авторските дела создадени од работен однос и авторските дела создадени од наставно-научниот и административниот кадар, како и од студентите на трите циклуси студии, наочани од Универзитетот.
- ✓ Центарот, преку едукации и едукативни брошури, ќе ги упатува авторите за филмови, драми и музички дела што се создадени од истражувачите/уметниците/ студентите од трите циклуси, со значителна поддршка од Универзитетот, за комерцијализација на авторските дела.
- ✓ Центарот ќе едуцира со брошури и упатства за одредбите од ЗИС кои се особено битни за заштита и комерцијализација на пронајдоците создадени со значителна поддршка од Универзитетот, меѓутоа со пошироко толкување на патентбилни и непатентирани пронајдоци, тајно знаење и искуство, дизајни, сорти на растенија и интегрирани кола создадени на Универзитетот.
- ✓ Центарот постојано ќе соработува, ќе прима известувања и ќе помага за сè што е поврзано со ПИС, со сите центри за трансфер на технологии, научноистражувачки паркови, инкубатори, стартапови, хабови и сл. на УКИМ.
- ✓ Центарот ќе соработува со Одборот за иновации и претприемништво во МОН и со Комитетот за иновации и претприемништво на Владата.
- ✓ Ќе подготвува договори на Универзитетот со ДЗИС, ФИТР, ЕПО, СОИС и со др. домашни и меѓународни институции и организации.
- ✓ Центарот ќе прави постојан напор да стане и постојано да биде место за пронаоѓање одговори на сите прашања на академскиот кадар во врска со ПИС на Универзитетот.
- ✓ Ќе ја следи работата на иноваторите, авторите и креативците на Универзитетот, ќе бара поддршка од државата, спонзорства за развивање на иновациите, ќе врши нивно поврзување со бизнис-заедницата која е заинтересирана за нивно трансформирање во комерцијални производи и услуги.
- ✓ Ќе се гради и ќе се афирмира како место во кое бизнис-заедницата или државната администрација ќе може да му се обрати на Универзитетот за да бидат искористени сите капацитети – човечки ресурси, лаборатории, научноистражувачки резултати, клиники, професионален консалтинг и know how на Универзитетот, за решенија на определени проблеми или асистенција за имплементација на нови технологии и, особено, дигитални технологии и вештачка интелигенција во различни процеси и постапки.

- ✓ Ќе помага при формулирање на обелоденувањата на пронајдокот и обработка на барањата за патенти на академскиот кадар, кои се резултат на: проекти, јавно-приватно партнерство, бизнис-заедница и самостојни истражувачи.
- ✓ Ќе креира програми за различни обуки.
- ✓ Ќе креира програми на активности на студентите, како и индивидуални и групни проекти за решавање на проблеми и истражување нови производи и процеси.
- ✓ Ќе прави проценка на комерцијалниот потенцијал на интелектуалната сопственост во соработка со другиот персонал на Универзитетот и надворешните експерти, кога е тоа потребно.
- ✓ Развивање и преземање соодветна политика, менаџерска и маркетиншка стратегија за комерцијализација на интелектуалната сопственост на Универзитетот.
- ✓ Ќе преговара во име на Универзитетот за сите договори, кои се однесуваат на создавање ПИС, заштита и експлоатација на интелектуалната сопственост.
- ✓ Центарот постојано ќе се грижи за правилното користење на заштитеното лого и трговските марки на УКИМ и на единиците на УКИМ.
- ✓ Ќе ја создава, ќе ја поттикнува и ќе ја информира истражувачката култура и свеста за интелектуалната сопственост.

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

**АКЦИСКИ ПЛАН ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ НА
УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ**

ЦЕЛ ШТО ТРЕБА ДА СЕ ОСТВАРИ	МЕРКА ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ЦЕЛТА	НОСИТЕЛИ НА МЕРКАТА , КОНОСИТЕЛ И И ПОМАГАЧИ	РОК ЗА ОСТВАРУВА ЊЕ	ИНДИКАТО Р ЗА РЕАЛИЗАЦ ИЈА	ПРИДОБИВКИ
1.Интегрирање на активностите насочени кон создавање, заштита и градење на културата за значењето за ПИС, за иновативни, креативни и апликативни научни истражувања.	Основање на Центар за интелектуална сопственост	Ректорска управа, Сенат на Универзитетот	Декември	Одлука на Сенатот	Создавање на современ центар за менаџирање со ПИС создаден на Универзитетот
1.2.Донесување на правилник на Центарот	Одлука на Ректорската управа	Ректорска управа	Февруари 2026	Донесен правилник од РУП	Воспоставување на правна рамка за работа на Центарот
1.3.Формирање на органи на Центарот	Ректорат	Ректорат	Март 2026	Именување на лица во органите на Центарот	Обезбедување на човечки ресурси за започнување на Центарот со работа
1.4.Изработка на интерактивна веб-страница на Центарот	Дефинирање на функции кои ќе треба да се извршуваат онлајн	Ректорат и единици на Универзитетот од ФЕИТ, ФИНИКИ-магистерски труд на студент под менторство на наставно-научен кадар	Мај	Ставање во функција на сајтот	Обезбедување на најважната алатка на Центарот.

2..Зголемување на знаењето за ПИС од страна на академскиот кадар и промена на односот и на културата на академската заедница за ПИС (студенти на трите циклуси студии, наставно-научен кадар, истражувачки кадар, визитинг-наставници, универзитетската администрација и администрацијата на единиците на Универзитетот), бизнис-заедницата и државната администрација.	Развивање и спроведување на едукација	Центар	Јуни и континуирано	Број на одржани обуки, едукации семинари, посета на конгреси и меѓународни настани	Зголемување на знаењата и подигање на културата и свеста за значењето на ПИС.
3..Внесување на одредби поврзани со ПИС во новите договори за вработување, договорите за нарачка (авторски дела, иновации и сл.), со внесување на клаузули за ПИС, деловни тајни, конкурентски	Внесување на клаузули за ПИС во нови договори за вработување и во договорите за упис на трите циклуси студии во однос на клаузулите за ПИС, деловните тајни и конкурентските клаузули на транспарентен начин, во насока на	Универзитетот и неговите единици	Јуни и континуирано	Склучени нови договори за вработување	Подобри услови, поголема транспарентност на овие договори и посигурна правна положба на вработените во однос на ПИС.

клаузули. . Овозможувањ е на појасна позиција на вработените за нивните морални и материјални права во однос на ПИС што се создаваат во текот на работниот однос и со ресурси на Универзитетот и неговите единици, како и на оние што се создаваат по нарачка.	охрабрување на иновациите преку поголема заштита на креаторите, во договорите за упис на студентите во сите три циклуси студии и во договорите за вработување или ангажирање на наставно- научен кадар и истражувачи за создавање на авторски дела, иновации по нарачка согласно со правните прописи на државата, регионот и меѓународните прописи.				
4..Поголема информирано ст на академскиот кадар на Универзитетот за новините во домашните прописи, правото на Европската Унија и меѓународнит е прописи поврзани со ПИС.	Лице задолжено во Центарот – за постојано следење, објавување и, по потреба, ангажирање на експерти за објаснување на домашните, европските и меѓународните прописи за ПИС.	Универзитет ски Центар за интелектуал на сопственост	Континуиран о	Број на објави на веб- страницата	Постојано зголемување на знаења и континуирано следење на новините за правните прописи за ПИС.
5..Интензивир ање на соработката со канцеларии и институции, како што се	Склучување на договори за соработка со годишни програми за конкретни	Ректор, универзитет ски Центар за интелектуал	Континуиран о	Склучени договори со програми	Размена на знаење, полесен пристап за истражување на бази на

Заводот за индустриска сопственост и Фондот за иновации и технолошки развој.	активности со Државниот завод за индустриска сопственост и Фондот за иновации и технолошки развој.	на сопственост			податоци: патенти, индустриски дизајн; трговски марки; ознаки на потекло на производи и географски ознаки; сертификатни марки и сл.
6..Вмрежувањето на Центарот во мрежата на ЕПО, со седиште во Минхен, ЕУИПО, со седиште во Аликанте, и СОИС-WIPO, со седиште во Женева.	Користење на алумни и ДЗИС за лобирање и реализација на склучување на договори за соработка со ЕПО, ЕУИПО и СОИС, со можност за апликација на проекти за остварување на целите на оваа Стратегија и обезбедување на финансиска техничка, и експертска помош за реализација на активностите на Центарот.	Ректор, универзитетски Центар за интелектуална сопственост	Континуирано	Посети, склучени договори	Добивање на полесна размена на искуства и знаење од најрелевантни институции и експерти.
7.Градење на модерен проактивен однос за ПИС во договорите за соработка со други универзитети, високообразовни установи, истражувачки институции и индустриски чинители и сите со кои	Во сите договори за соработка што ги склучува Универзитетот, за оние договори каде што е соодветно, да се внесе однапред осмислена и потоа индивидуално приспособена	Ректор, универзитетски Центар за интелектуална сопственост Правна клиника за интелектуална сопственост	Континуирано	Број на внесени клаузули во Договорите за соработка за ПИС	Транспарентност, да се избегнат спорови, да е јасно кој е носител на ПИС; што ќе се случува ако се остварат големи профити и сл.

Универзитетот склучува договори за соработка.	клаузула за размена на знаење и искуства во врска со ПИС – начинот како се обезбедува нивно поголемо, поинтензивно користење, комерцијализација како се обезбедуваат средства за финансирање и соработка со бизнис-заедницата и сл., и доколку е можно, размена на експерти, пристап до бази на податоци и сл.				
8.Поголема препознатливост на Универзитетот преку ПИС.	Донесување на правила на Универзитетот за постојано користење на трговската марка и логото на Универзитетот	Ректорат и единици	Континуирано		Поголема видливост и препознатливост на Универзитетот
9..Постојано усовршување и подобрување на политиките и стратегиите за ПИС, засновани на повратни информации.	Обезбедување на постојана евалуација за знаењата за ПИС преку електронски прашалници за академскиот кадар и подобрување на односот кон ПИС на Универзитетот	Универзитетски Центар за интелектуална сопственост	Јануари 2027 и континуирано	Спроведени анкети и резултати од анкети прашалници и	Подобрување на политиките за ПИС, менување на цели, мерки и сл.

	со воспоставувањ е метрика и индикатори за евалуација на ефективноста на Стратегијата и дејствување во правец на промена на политиките преку повратните информации.				

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Анекс бр. 1

ДЕЛ ОД ПРАВНИТЕ НОРМИ СОДРЖАНИ ВО ПРАВНИТЕ ПРОПИСИ КОИ ЈА ПРЕТСТАВУВААТ ПРАВНАТА РАМКА ЗА ПРАВАТА НА ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОПСТВЕНОСТ, СОЗДАДЕНИ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ (ОПШТИ НОРМИ)

Кога зборуваме за правната рамка која е релевантна за анализа и за градење на Стратегијата за правата на интелектуалната сопственост на Универзитетот, секако, особено се важни следниве правни прописи: Уставот на Република Северна Македонија¹⁹, Законот за високото образование²⁰, Законот за научноистражувачката дејност²¹, Законот за иновациската дејност²², Законот за индустриската сопственост²³, Законот за авторското право и сродните права²⁴, Законот за семенски и саден материјал за земјоделски растенија²⁵, Законот за селекционерски права²⁶, Законот за квалитетот на земјоделските производи²⁷, Законот за работните односи²⁸, Статутот на Универзитетот²⁹ и Колективниот договор за високо образование и наука³⁰.

1) Устав

Во Уставот на нашата држава, во однос на Стратегијата, особено се важни членовите **46 и 47**, со кои се гарантира автономијата на Универзитетот и интелектуалното творештво. На универзитетот му се гарантира автономија. Во членот 46 е уредено дека условите за основање, вршење и престанок на дејноста на универзитетот се уредуваат со закон. Додека, пак, во **член 47** се гарантира слободата на научното, уметничкото и на другите видови творештво. Се *гарантираат правата што произлегуваат од научното, уметничкото или друг вид интелектуално творештво. Републиката го поштитува, го помага и го стимулира развојот на науката, уметноста и културата. Републиката го поштитува и го помага научниот и технолошкиот развој. Републиката ги поштитува и ги помага техничката култура и спортист.* Истовремено,

¹⁹ Устав (Службен весник на Република Македонија бр. 52/1991, бр. 1/1992, бр. 31/98, бр. 91/2001, бр. 84/2003, бр. 107/2005, бр. 49/2011, бр. 6/2019)

²⁰ Закон за високото образование (Службен весник на Република Македонија бр. 82/18 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 178/21 и бр. 58/24)

²¹ Закон за научноистражувачката дејност (Службен весник на Република Македонија бр. 46/2008, 103/2008, 24/2011, 80/2012, 24/2013, 147/2013, 41/2014, 145/2015, 154/2015, 30/2016 и 53/2016 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 257/2020, 163/2021, 64/2024 и 235/2024)

²² Закон за иновациската дејност (Службен весник на Република Македонија бр. 79/2013, бр. 137/2013, бр. 41/2014, бр. 44/2015, бр. 6/2016, бр. 53/2016 и бр. 190/2016)

²³ Закон за индустриската сопственост (Службен весник на Република Македонија бр. 21/09, бр. 24/11, бр. 12/14, бр. 41/14, бр. 152/15, бр. 53/16, бр. 83/18 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 31/20)

²⁴ Закон за авторското право и сродните права (Службен весник на Република Македонија бр. 115/10, бр. 140/10, бр. 51/11, бр. 147/13, бр. 154/15 и бр. 27/16)

²⁵ Закон за семенски и саден материјал за земјоделски растенија (Службен весник на Република Македонија бр. 39/2006; 89/2008; 171/2010; 53/2011; 69/2013; 187/2013; 43/2014; 129/2015; 39/2016; 71/2016 и 83/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 122/2021 и 199/2023)

²⁶ Закон за селекционерски права (Службен весник на Република Македонија број 52/2009 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 122/2021)

²⁷ Закон за квалитетот на земјоделските производи (Службен весник на Република Македонија бр. 140/2010, 53/2011, 55/2012, 106/2013, 116/2015, 149/2015, 193/2015 и 39/2016 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 150/2021 и 129/2023).

²⁸ Законот за работните односи (Службен весник бр. 62/2005, 3/2006, 44/2006, 66/2006, 16/2007, 57/2007, 77/2007, 106/2008, 161/2008, 63/2009, 114/2009, 130/2009, 149/2009, 10/2010, 50/2010, 52/2010, 58/2010, 124/2010, 132/2010, 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 170/2013, 187/2013, 106/2014, 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 129/2015, 27/2016, 134/2016, 120/2018, 110/2019, 267/2020, 151/2021, 288/2021) (во понатамошниот текст: ЗРО)

²⁹ chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ukim.edu.mk/dokumenti_m/264_STATUT_UKIM-6.6.2019.pdf

³⁰ Колективниот договор за високо образование и наука (Службен весник на Република Северна Македонија, 7.5.2021 година, бр. 102/2021, стр. 41)

според **член 55** од Уставот, се гарантира слободата на пазарот и претприемаштвото и се определува обврска Републиката да обезбеди еднаква правна положба за сите субјекти на пазарот.

2) Законот за високото образование

Со **Законот за високото образование** (во понатамошниот текст: ЗВО) се уредуваат автономијата на универзитетот и академската слобода, условите и постапката за основање, статусните промени и престанокот на високообразовните установи, нивната дејност, системот за обезбедување и оценување на квалитетот на високото образование, основите за организација, управување, развој и финансирање на високообразовната дејност, правата и обврските на студентите, признавањето на странските високообразовни квалификации и надзорот над работата на високообразовните установи. ЗВО, секако, е основната правна рамка за уредување на правата на интелектуалната сопственост, создадени во рамките на Универзитетот. Ќе посочиме само дел од членовите на ЗВО, кои според нашата анализа подиректно влијаат на уредувањето на правата на интелектуалната сопственост во високообразовните установи и, оттука, за Универзитетот. Во став 1 на **член 4**, каде што се определени целите на високото образование, меѓу другите цели се набројува дека тоа е **создавање, заштита и пренесување на научни, стручни и уметнички знаења и вештини и развој на науката, поттикнување на технолошкиот развој и унапредување на уметничкото творештво и примена на научните сознанија во развојот на општеството**, а во ставот 2 на истиот член се определува дека целите се остваруваат, меѓу другото, и со **изведување фундаментални, развојни и применети истражувања и вршење применувачка дејност и уметничко творештво и зголемување на интелектуалниот капитал** во Република Македонија. Во **член 7, став 4** од ЗВО, каде што е уредена автономијата на високообразовните установи, уредено е дека со академската автономија **се гарантира интелектуалната слобода на членовите на академската заедница и творечката природа на истражувачкиот и образовниот процес, како врвни вредности и способности**. Помеѓу академските слободи, во **член 8**, наброени се и слободата на изведување на наставата, спроведувањето на научните истражувања, уметничката дејност, односно творештво и применувачката дејност, вклучувајќи ја **слободата на објавување и јавно претставување на научните резултати и уметничките достигнуања**. Во **член 15 од ЗВО** е уредено дека Универзитетот и самостојната висока стручна школа имаат својство на правно лице. Во однос на единиците на универзитетот, уредено е дека имаат права и обврски, определени со овој закон, актот за основање на универзитетот и статутот на универзитетот. **Единициите на универзитетите можат да имаат својство на правно лице доколку тоа е утврдено со сèшопшто на универзитетите во чиј состав се основани и со нивниот сèшопшто. Единициите на универзитетите кои немаат својство на правно лице насèшопштуваат во правниот сообраќај под називот на универзитетите во чијшто состав се и под својот назив, според овластувањата определени во сèшопшто на универзитетите**. Единиците на универзитетот кои имаат својство на правно лице настапуваат во правниот сообраќај под називот на универзитетот во чијшто состав се и под својот назив, од свое име и за своја сметка, со права и обврски утврдени со закон, статутот на универзитетот и со нивниот статут. Единиците на универзитетот, кои имаат својство на правно лице, горенаведеното не можат да го остваруваат спротивно на овој закон и на интересите на универзитетот во чиј состав се основани. Единиците на јавните универзитети кои имаат својство на правно лице имаат сметка преку која располагаат со буџетските средства, како и една или повеќе посебни сметки преку кои слободно располагаат со средствата стекнати од други извори. Со статут или друг општ акт на јавниот универзитет не може да им се ограничи слободата на единиците да располагаат со средствата од посебните сметки. Единиците на јавните универзитети кои немаат својство на правно лице, можат да имаат сметка преку која располагаат со буџетските средства, како и една или повеќе посебни сметки преку кои слободно располагаат со средствата стекнати од други извори. Единиците на универзитетите кои имаат една или повеќе посебни сметки,

учествуваат во финансирањето на дејностите од заеднички интерес на универзитетот согласно со статутот на универзитетот. **Организациониите единици во состав на универзитетот можат да имаат определени права во правниот промет и во поглед на управувањето и раководењето, во обем и под услови определени од основачот. За обврските на организациониите единици неограничено одговара универзитетот кој ги основал.** Уредено е дека во состав на универзитетот може да има и придружни членки. Условите за пристапување и правата и обврските на придружните членки се уредуваат со закон и/или со статутот на универзитетот. Во состав на универзитетот може да има и научни институти, како единици или како придружни членки на универзитетот.³¹ Во член 19, став 2, точка 2 на ЗВО, се определува дека Универзитетот донесува стандарди, нормативи и правила за организација и за вршење на високообразовната, научноистражувачката и уметничката дејност, според точка 6 од истиот став 2, **Универзитетот ги профилува научните истражувања и уметничкото творештво и нивна финансиска поддршка, истото така, согласно со член 19, став 2, меѓу другото, Универзитетот создава информативен систем, библиотечен фонд и врши издавачка дејност.** Во **член 21 на ЗВО**, кој ја уредува дејноста на единиците, стои дека, меѓу другото, **единицата врши високообразовна, научноистражувачка, применувачка, односно уметничка дејност во една или повеќе сродни, односно меѓусебно поврзани научни и стручни дисциплини и уметнички области, и разменува научни, уметнички и стручни услуги и производи со домашни и странски физички и правни лица и остварува издавачка дејност.** Во членовите кои ги уредуваат правата и обврските на студентите од ЗВО, во **член 27, став 2**, меѓу другото, стои дека **студентот може да учествува во научноистражувачката, уметничката и стручната дејност, при што му се гарантираат авторски, пронаоѓачки и слични права и награди.** Со ова, ЗВО го гарантира интелектуалниот и творечкиот интегритет на студентите како членови на академската заедница. Притоа, правата на студентите од целата област на интелектуалната сопственост влегуваат во имотот на студентот, без потреба од посебно уредување на односите помеѓу студентот и Универзитетот, односно единицата. **Во член 27, став 3** стои, пак, дека **студентите треба да ги почитуваат авторските права на авторите на учебниците, монографии и учебните помагала.** Според **член 85, став 4**, универзитетот, под условите утврдени со закон и со статутот, покрај единиците во негов состав, може да има и други внатрешни организациони единици со кои се поврзува праксата, знаењето, уметноста и високото образование и во чие работење може да учествуваат студентите (студентски културни центри, инженерски бироа, работилници, центри за правни и бизнис-совети, центри за социјална работа и друга помош на граѓаните, производни пробни центри, галерии, радио и ТВ-станции и друго) и технолошки паркови. **Членот 87, со наслов: Основање на друга организација**, е поврзан со рамката за правата на интелектуалната сопственост, каде што стои дека универзитетот, единицата на универзитетот, односно самостојната висока стручна школа, може под услови утврдени со закон и со статут **заради пренос на правата на интелектуалната сопственост коишто произлегуваат од нејзината дејност, а особено од научноистражувачка работа и создавање авторски дела, заради вршење други услуги од јавни овластувања, пренос на научно и стручно знаење**, и други остварувања во вршењето на применувачка работа, за вршење на издавачка дејност, за здравствена заштита на студентите, за сместување и исхрана, за културни потреби, спорт и рекреација на студентите и вработените во високообразовните установи и за други потреби, **самостојно или со друг соосновач да основа трговско друштво или установа под условите утврдени со закон и статутот.** Овие потреби универзитетот, единицата на универзитетот, односно самостојната висока стручна школа, **можат на потрајна основа да ги остваруваат договорно со правни и физички лица. Добивката на трговското друштво кој ѝ припаѓа на високообразовната установа по основ на влогот, односно приходот на оваа установа, може да се**

³¹ За овластувањата на единиците на Универзитетот, видете во Статутот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, член 72-75.

користи исклучиво за унапредување на дејноста на високообразовната установа која учествувала во нејзиното создавање.

Според **член 125 од ЗВО**, високообразовните установи можат да стекнуваат и други приходи, покрај другото, и **со продавање на научни и стручни услуги и производи на правни и физички домашни и странски лица; приходи по основа на права на интелектуална сопственост чиј носител е високообразовна установа; приходи од вршење на уметничка дејност**. Овие средства се **сопствен приход** на високообразовната установа со кој таа **слободно располага** во согласност со законот и општите акти на високообразовната установа. Средствата остварени на овој начин **можат да се акумулираат и да се префрлуваат во наредната фискална година**. Во **член 129 од ЗВО**, насловен: Недвижен имот и други средства на високообразовни установи, во став 2 стои дека самостојната високообразовна установа располага и управува со имотот и ги користи стварите, паричните средства, **правата на интелектуалната сопственост** и другите материјални права заради вршење на високообразовна и научноистражувачката дејност, под услови определени со овој закон и со статутот на самостојната високообразовна установа. За уредување на правата на интелектуалната сопственост на Универзитетот, значаен е и **член 135, став 6 и став 7 од ЗВО**, во кој стои дека студиската програма за постдипломските студии задолжително содржи **обврска за изработка на магистерски труд**, како завршен дел на студиската програма на постдипломските студии, како и дека студиската програма за постдипломски студии од областа на уметностите опфаќа и **магистерски труд и јавна изведба/прикажување на уметничко дело или изложба**. Во **член 136, став 6 од ЗВО** стои дека студиската програма за докторските студии задолжително содржи обврска за изработка на докторски труд (докторска дисертација), како завршен дел на студиската програма на докторските студии. А во **ставот 19** на овој член е уредено дека докторскиот труд од областа на уметностите се состои од два дела: **теоретски дел и јавна изведба/прикажување на уметничко дело или изложба**. За уредувањето на правата на интелектуалната сопственост од значење е и **ставот 5 од членот 141 на ЗВО**, кој уредува дека, покрај програмите за стручно, односно професионално усовршување, **универзитетот и неговите единици, односно самостојната висока стручна школа, можат да организираат и различни облици на неформално учење, како курсеви, летни и зимски универзитетски, школи, работилници и слично. По завршување на соодветниот облик на неформално учење се стекнуваат дипломи, односно сертификати кој ги издава универзитетот или единицата на универзитетот, односно самостојната висока стручна школа**. Во ЗВО, во **член 160, став 2** стои дека правата, обврските и одговорностите на **вработените на високообразовните установи** се уредуваат **со општите прописи за работните односи**, освен ако со овој закон не е поинаку определено. Во **член 201** е уредено дека министерството надлежно за работите на високото образование, високообразовните установи, Националниот совет за високо образование, Агенцијата за квалитет, Одборот за акредитација, Одборот за евалуација, Интеруниверзитетската конференција и други субјекти надлежни за високото образование, согласно со нивната надлежност, **водат соодветни евиденции преку одржување бази на податоци**. Министерството надлежно за работите од областа на високото образование обезбедува услови за формирање, обезбедување и одржување база на податоци.

Од анализата на ЗВО може да се констатира дека **нема теоретски одредби во однос на правата на интелектуалната сопственост што се создаваат во рамките на високообразовните установи. Правата од интелектуалната сопственост се уредуваат единствено во однос на приходите кои можат од нив да ги остварат високообразовните установи**. Во важечкиот ЗВО не постои законска основа за донесување на Правилник за правата од интелектуалната сопственост на Универзитетот и неговите единици. Де леге ференда во новиот ЗВО изречно треба да биде предвиден ваков законски основ и потребно би било правата на интелектуалната сопственост, како правата од индустриска сопственост, авторското и сродните

права, појасно и подетално да бидат уредени. Вака би можело да се постигне поголема стимулација за создавање на пронајдоци, иновации, индустриски дизајн, преку научноистражувачка дејност, како и да се обезбедат легитимни, легални и јасни односи во однос на авторските дела, правата на изведувачите, базите на податоци, издавачкото право и другите сродни права што се создаваат во високообразовните установи. Во вакви услови, можно е да се носат водичи и упатства во однос на ПИС и да се одржуваат разни видови на обуки за кои Универзитетот би можел да издава сертификати.

3) **Закон за научноистражувачката дејност**

Законот за научноистражувачката дејност (во понатамошниот текст: ЗНИД) ги уредува начелата, целите, јавниот интерес, остварувањето на научноистражувачката дејност, субјектите на научноистражувачката дејност и начинот на финансирање на научноистражувачката дејност. Со овој закон се утврдуваат и субјектите на организирање и управување со научноистражувачката дејност и условите за вршење на оваа дејност. Според овој закон, научноистражувачката дејност ги опфаќа фундаменталните и применетите истражувања чии резултати содржат изворност/оригиналност, а се насочени кон проширување и унапредување на дејноста и на вкупните знаења. Законот дефинира и: Апликативни (применливи) истражувања што опфаќаат пренос на знаења за подобрување на постоечките и воведување нови технологии, како и примена на постоечките знаења во изнаоѓање практични решенија за развојот на стопанството. Според член 3 од ЗНИД, научноистражувачката дејност се заснова врз следниве начела: слобода и автономност на истражувањата и творештвото, поврзаност со образовниот систем, етичност, транспарентност во работата и дисеминација на резултатите, примена на меѓународни стандарди на квалитетот во науката, неповредливост и заштита на личноста и достоинството на човекот, разновидност на мислења, методи, теории и доктрини, примена на европските стандарди за регрутирање на истражувачи и нивно однесување, конкурентност и еднаквост на можностите, заштита на интелектуалната сопственост и применливост на резултатите.

4) **Закон за иновациската дејност**

Со **Законот за иновациската дејност** (во понатамошниот текст: ЗИД) се уредуваат иновациската дејност, принципите, целите и организацијата на примената на резултатите од иновациската дејност, научноистражувачката дејност, техничките и технолошките знаења, пронајдоците и иновациите, како и основањето, статусот, надлежностите, управувањето и раководењето, финансирањето, надзорот над работата, како и други прашања поврзани со работата на Фондот за иновации и технолошки развој. За правната рамка на Стратегијата, особено се важни неколку одредби од ЗИД. Така, во **член 3, алинеја 16** е содржана дефиницијата на Новоосновано трговско друштво спин-оф: според ЗИД, тоа е трговско друштво основано од едно или повеќе физички лица вработени/ангажирани или студенти во установата која врши високообразовна, односно научноистражувачка дејност и/или правни лица основани од установи кои вршат научноистражувачка дејност и/или од стопански субјекти, со цел за комерцијална експлоатација на иновацијата, префрлена во новооснованото трговско друштво. Исто така, кога се анализира ЗИД, треба да се имаат предвид и надлежностите на Министерството за образование и наука уредени во член 8 од ЗИД. Во овој член е предвидено дека за следењето на развојот и комерцијалната експлоатација на иновациите, Министерството за образование и наука, преку Одделението за иновации и претприемништво (во натамошниот текст: Одделението), меѓу другото ги врши следниве работи: подготвува стратегија за иновации, подготвува тригодишни акциски планови кои произлегуваат од стратегијата за иновации, предлага до **Комитетот за иновации и претприемништво** и со Владата политика во областа на иновациската дејност и програми на иновациската дејност, ги следи и ги анализира европските и светските трендови и стандарди во иновациската дејност и предлага мерки за нивно преточување во Република Македонија, ги следи

и ги анализира прашањата поврзани со иновациите, како што е интелектуалната сопственост и експанзијата на технологија, како во Република Македонија, така и светските трендови, и предлага мерки за да одговори на предизвиците и можностите на овие промени, ја следи реализацијата на постојните активности во иновациската дејност и предлага мерки во согласност со развојниот потенцијал на Република Македонија, дава мислења и предлози за иновациската дејност во Република Македонија, дава мислења, предлози и насоки за меѓународната соработка, остварува меѓународна соработка и се грижи за вклучувањето на носителите на иновациската дејност во европскиот и меѓународниот иновациски простор, согласно со овој закон, и ја анализира меѓународната пракса во оваа област, предлага до Комитетот конкретни индикатори за следење и евалуација за иновациски програми, вклучувајќи и услуги за развој на технологии, врши анализа на ефективност на различни програми и препораки до Комитетот и Владата за подобрување на влијанието на постојните и предложените иницијативи, подготвува стручни анализи во областа на иновациската дејност, спроведува истражувања, анкети и економски и технолошки побарувања со цел за помагање на Владата заради подобрување на политиката за помош на иновациската дејност, иницира измени на законите и другите прописи во оваа област, со цел за поттикнување на иновациската дејност, ја поттикнува соработката меѓу високообразовните установи и индустријата и помага при ориентирање на образованието кон области и вештини, каде што има побарувачка на пазарот, а тоа го прави преку олеснување на интеракцијата меѓу различни индустриски конзорциуми, академската заедница и иновациската заедница, преку редовни средби, ги следи различните програми на Европската Унија за иновациите и иновацискиот простор на комерцијализација и ги истражува можностите да учествуваат во оние со преземање чекори за исполнување на барањата за учеството, а со тоа да помогне за висок степен на искористување на средствата од тие програми, помага при спроведување на обуки за јакнење на човечките капацитети за вршење на иновациска дејност, помага при воспоставување на технолошка инфраструктура, со цел за одреден индустриски сектор или индустрија, како целина, да има корист во сфери кои во моментот не постојат, а се потребни, води електронска база на податоци на иновациска дејност и доставува до Комитетот и до Владата извештај за состојбата и резултатите од иновациската дејност во Република Македонија, најдоцна до 31 јануари за претходната година. Министерството за образование и наука, за реализација на активностите од став 1, алинеи 16 и 17 на овој член, донесува програма по претходна согласност од Владата. Средствата за активностите од став 1, алинеи 16 и 17 на овој член, Министерството за образование и наука ги доделува по пат на јавен конкурс. Начинот на доделување на средствата од став 3 на овој член ги пропишува министерот за образование и наука по претходно позитивно мислење од Комитетот³².

Член 12, став 2 од ЗИД уредува дека сите субјекти кои користат услуги на научно-технолошкиот парк стекнуваат статус на членка на научно-технолошкиот парк, на кои научно-технолошкиот парк на една или повеќе локации им овозможува просторни и инфраструктурни услови за работа и истовремено овозможува други услуги поради подигнување на нивото на високообразовната, научноистражувачката, развојната, иновациската или производната работа.

Со член 14 на ЗИД е дефинирано дека **Центарот за трансфер на технологии** е правно лице основано од високообразовна, односно научноистражувачка установа или од друго физичко, односно правно лице, во соработка со високообразовната и научноистражувачката установа, заради вршење дејност – трансфер на технологии за примена на технолошки иновации, што особено вклучува: потрага за идеи и партнери за трансфер на технологии, процена на комерцијалниот потенцијал од трансферот, поттик за реализација и комерцијализација на трансфер на технологии, заштита на интелектуална сопственост, обезбедување на капитални средства во рана фаза на развој и помош на субјектите на иновациската дејност. Центар за

³² Закон за иновациската дејност (Службен весник на Република Македонија бр. 79/2013, бр. 137/2013, бр. 41/2014, бр. 44/2015, бр. 6/2016, бр. 53/2016 и бр. 190/2016).

трансфер на технологии се основа и дејствува како правно лице согласно со Законот за трговските друштва и/или Законот за здруженија и фондации.

Во **членот 14-а од ЗИД**, предвидена е **Национална канцеларија за трансфер на технологии**, која е правно лице основано од институти, високообразовни, односно научноистражувачки установи, стопански комори, фондот за иновации и технолошки развој, односно други правни лица од областа на иновациите, заради поврзување на секторот за високо образование со индустријата, која ќе ги промовира иновативните активности на истражувањата и компаниите. Националната канцеларија ќе врши трансфер на технологии и други услуги во врска со раководење со договори за истражувања, **поттикнување на соработка меѓу универзитетите и индустријата, поддршка на универзитетите и индустријата за активности поврзани со технологии и интелектуална сопственост**. Националната канцеларија се основа и дејствува како правно лице согласно со Законот за здруженија и фондации

Во **член 15 од ЗИД** е предвидено дека Република Македонија, единиците на локалната самоуправа, трговските друштва, **научноистражувачките и образовните установи и други правни и физички лица, согласно со овој закон, можат да бидат основачи на субјекти за давање на инфраструктурна поддршка за вршење на иновациската дејност**.

5) Закон за индустриската сопственост

Во **Законот за индустриската сопственост** (во понатамошниот текст: ЗИС) се уредуваат стекнувањето, остварувањето и заштитата на правата од индустриска сопственост. Под индустриска сопственост се подразбира збирот права утврдени со членот 1 од Париската конвенција за заштита на индустриската сопственост.³³ Предмет на заштита, се патентите, корисните модели, индустрискиот дизајн, фабричките и трговските (жигови) марки³⁴, услужните трговски (жигови) марки, трговското име, ознаката на потеклото на производот, односно географската ознака и сузбивањето на нелојалната конкуренција.

Во поново време, во индустриската сопственост се инкорпорираат и know-how, т.е. знаењето и искуството кое не е заштитено со исклучително право бидејќи имателот на тоа знаење и искуство располага со него само додека не го отстапи на другите, како и корисниот модел.

Со донесувањето и стапувањето во сила на Договорот за трговските аспекти на правата на интелектуалната сопственост (во натамошниот текст: ТРИПС)³⁵, како права од индустриска сопственост сè почесто се сметаат и деловната тајна (неоткриените информации) и топографијата на интегралните кола. Последниве неколку години се прават обиди во корпусот права од индустриска сопственост да се инкорпорира и името на доменот (domain name).

Во Универзитетот можат да се создаваат сите видови права на индустриска сопственост.

Според **член 5, став 1** од ЗИС, субјекти на правата од индустриска сопственост се домашни и странски правни и физички лица. Во ЗИС нема посебни одредби кои се однесуваат на правата од индустриска сопственост, создадени во работен однос или по нарачка. Односите помеѓу работодавачот и работникот во однос на индустриската сопственост се уредуваат со колективен договор или договор за вработување. Овие односи можат да бидат уредени со договор за вработување, договор за ангажирање или други договори. За правната рамка за Стратегијата,

³³ Stockholm Act, July 15, 1967, reprinted in G.H.C. Bodenhausen, Guide to the application of the Paris convention for the protection of industrial property, as revised at Stockholm in 1967 (1968), available at <http://www.wipo.org/treaties/ip/paris/index.html> (пристапено на 1.3.2023)

³⁴ Терминологијата не е усогласена, бидејќи оваа конвенција е ратификувана кога во употреба бил терминот *шртовски жиџ*, а не *шртовска марка*.

³⁵ Договорот е донесен на 15 април 1994 година, а влезе во сила на 1 јануари 1995 година.

особено е значаен член 8-а од ЗИС, насловен: **Права кои произлегуваат од иновациска дејност**. Според ЗИС, пронајдокот создаден во високообразовна, односно научноистражувачка установа, како резултат на иновациска или развојна дејност, финансиран со средства од Буџетот на Република Македонија, согласно со Законот за иновациската дејност, припаѓа на високообразовната, односно научноистражувачката установа во која пронајдокот е создаден, освен ако пред да започне проектот поинаку не е договорено. Доколку пронајдокот создаден во установата целосно се финансира од страна на нарачателот, правото на располагање со пронајдокот му припаѓа на нарачателот, освен ако поинаку не е договорено. Нарачателот не може да го спречи објавувањето на пронајдокот од страна на пронајдувачот на начин што не ги попречува правата на интелектуална сопственост или потенцијалот за комерцијализација на пронајдокот. Доколку пронајдокот создаден во високообразовна или научноистражувачка установа е економски експлоатиран, пронајдувачот има право на надоместок во износ од најмалку 25 % од вкупно остварениот приход кој установата го остварила со неговото комерцијално искористување. Овој процент може да се менува со писмен договор меѓу пронајдувачот и установата која остварила приход, при што процентот не може да биде помал од 25 %. Кога има повеќе учесници во проектот, односно повеќе пронајдувачи создале пронајдок, учеството во добивката се утврдува во зависност од нивниот поединечен придонес во нејзиното создавање согласно со договор. Правниот промет на правата од индустриската сопственост се врши со договор меѓу носителот на правото и заинтересираното лице, кое може да биде правно или физичко лице, домашно или странско. Во однос на обемот на правата, кои може да се пренесуваат, моралните права на авторот, односно на творецот се непреносливи, но носителот на индустриски дизајн, патентот или трговска марка, може да ги пренесува сите имотни права или да отстапи само едно право – правото на користење за време на траењето на правата од индустриска сопственост³⁶. Во првиот случај станува збор за договор за пренос на право – цесија, а во вториот случај се склучува договор за лиценца. Кај лиценцата се пренесува правото на користење на предметот на договорот, со тоа што стекнувачот на лиценцата не е правен сукцесор на давателот на лиценцата, не е правен сукцесор на заштитените права од индустриска сопственост. Давателот на лиценцата може да се користи со правата кои не ги пренел со соодветниот договор за лиценца. Спротивно, кај договорот за пренос на право – цесија, се пренесува правото од индустриска сопственост од отстапувачот на стекнувачот, со тоа што стекнувачот на правото е правен сукцесор на отстапувачот на правото. Значи, кај договорот за лиценца, преносот има конститутивно дејство, додека кај договорот за пренос на право, преносот има транслативно дејство. Во договорите за вработување најчесто се среќаваме со одредби што значат целосен пренос на правата од индустриска сопственост создадени во работен однос и за време на работата од вработените на работодавачот. Пронајдувачот на патентот и авторот на индустрискиот дизајн имаат морални и исклучиви права на своите творби утврдени со закон. Морално право на пронајдувачот и авторот е да бидат назначени во пријавата и исправите, што се однесуваат на патентот и индустрискиот дизајн.

6) Закон за авторското право и сродните права

Со Законот за авторското право и сродните права (во понатамошниот текст: ЗАПСП) се уредуваат правото на авторите над своите авторски дела (во понатамошниот текст: авторското право), правата на уметниците изведувачи, на произведувачите на фонограми, на произведувачите на видеограми (филмски продуценти), на радио-телевизиските организации, на издавачите и на изготвувачите на бази на податоци над своите предмети на сродни права (во понатамошниот текст: сродните права), остварувањето и заштитата на авторското право и сродните права и важењето на

³⁶ Патентот трае 20 години; индустрискиот дизајн трае 5 години, со можност да се продолжува секои пет години, најдолго до 25 години; трговската марка – 10 години, со право на неограничено продолжување, а тајното знаење и искуство и деловната тајна – сè додека тие се чуваат во тајност.

законот. ЗАПСП, како и ЗИС, е особено значаен за правната рамка за Стратегијата. Меѓутоа, на одделните решенија во овие прописи ќе се осврнеме повеќе во делот што се однесува на целите, планираните активности и мерките за спроведување на оваа Стратегијата. Во овој дел ќе се осврнеме на тоа дека како автор може да се јави единствено физичко лице, а потоа ќе се осврнеме и на специфичните одредби за авторските дела создадени по нарачка и авторските дела создадени во работен однос. Автор на авторското дело секогаш е физичко лице³⁷ или лица; во таа улога се јавува вработениот или лице кое е најмалку да создаде определено авторско дело за работодавачот. Законска претпоставка е дека титулар на материјалните права, како дел од авторското право на авторското дело создадено во работен однос, е работодавачот.³⁸ Моралните права му остануваат на авторот. Работодавачот има законско право во определен период комерцијално да го искористува авторското дело. Уредувањето со јасни договорни одредби е потребно за да се надминат определени несогласувања или судски спорови, од причина што на Универзитетот се создаваат авторски дела и сродни права од лицата вработени на Универзитетот или, под нивно менторство, од студентите на прв, втор или трет циклус студии за определени нарачателите, други физички и правни лица или, пак, Универзитетот се јавува во улога на нарачател, и исто така вработените на Универзитетот во текот на остварувањето на своите работни задачи создаваат авторски дела. Во член 2, став 1 од ЗВО, во точка 21, како што беше посочено, дефинирана е **применувачката дејност**, како примена на научните резултати, стручното знаење и вршење на други високостручни професионални работи на наставниците, научните работници и соработниците од научната, уметничката и стручната област за која е акредитирана високообразовната установа. Како што укажавме според **членот 125 од ЗВО**, високообразовните установи можат да стекнуваат и други приходи, меѓу другото, и **со продавање на научни и стручни услуги и производи на правни и физички домашни и странски лица; приходи по основа на права на интелектуална сопственост чиј носител е високообразовна установа; приходи од вршење на уметничка дејност**. Овие средства се **сопствен приход** на високообразовната установа со кој таа **слободно располага** во согласност со законот и општите акти на високообразовната установа. Средствата остварени на овој начин **можат да се акумулираат и да се префрлуваат во наредната фискална година**. Во **член 129 од ЗВО**, насловен: **Недвижен имот и други средства на високообразовни установи**, во став 2 стои дека самостојната високообразовна установа располага и управува со имотот и ги користи стварите, паричните средства, **правата на интелектуалната сопственост** и другите материјални права заради вршење на високообразовна и научноистражувачката дејност, под услови определени со овој закон и со статутот на самостојната високообразовна установа. **Договорот за нарачка** е договор за идно дело. Заради тоа, овој договор има посебно место и значење за авторите, бидејќи многу често на авторите им се нарачува да изработат уметнички портрет, скулптура, песна, роман, симфонија, филм, разни студии, проекти, реклами како аудиовизуелни дела, блогови, веб-страница, компјутерски програми и сл. Компанијата работодавач може да нарача кај определено лице создавање на авторско дело, на пример, уметничко дело кое ќе го изложи во своите простории, но ќе го користи и за комерцијални цели на пропагандните материјали³⁹. Денес вакви договори за нарачка на авторско дело се користат за создавање на дела кои се користат за традиционален и дигитален маркетинг и за нарачка на компјутерски софтвери со различна намена и за остварување на различни цели. Со овој договор, нарачателот се стекнува со правото на сопственост на предметот што се создава, но не и со авторското право. На овој договор се применуваат и одредбите од Законот за облигационите

³⁷ Член 17 од ЗАПСП.

³⁸ Споредете : <https://www.gotocourt.com.au/civil-law/intellectual-property-created-employment/> (посетено на 09.01.2024) ; European IPR Helpdesk Informator Pronalazaštvo, Autorstvo i Vlasništvo EUIPO 2020; <https://www.lawinsider.com/clause/ownership-of-intellectual-property> (посетено на 12.03.2023) <https://www.briffa.com/blog/ip-clauses-in-employment-contracts-and-assignments/> (посетено на 12.03.2023)

³⁹ На пример: Правниот факултет „Јустинијан Први“ нарача од ликовниот уметник Корубин изработка на мозаик за сид – „Младоста жедна за знаење“ (оној што се наоѓа во салата за Наставно-научниот совет на Факултетот), но склучи договор за умножување и користење во комерцијални цели на ова уметничко дело.

односи, што се однесуваат на договорот за дело.⁴⁰ При нарачката на авторско дело, авторот ја задржува слободата на научното и уметничкото творештво, која му е загарантирана според Уставот на Република Македонија. Заради тоа, ставот 2 на член 85 од ЗАПСП утврдува дека нарачателот има право да ја надгледува работата и да дава упатства, доколку со тоа не навлегува во правото на авторот за слободно творештво. Со договор за нарачка на авторско дело, авторот се обврзува да го создаде нарачаното авторско дело и да му го достави на нарачателот, а нарачателот се обврзува за тоа да му исплати надомест. Доколку авторот не ги исполни своите обврски, нарачателот не може да го присили на тоа, туку може да бара само надомест на штета. Авторот го задржува авторското право врз нарачаното дело, доколку со закон или договор не е поинаку определено. Според ЗАПСП, авторот може да му го пренесе авторското право на нарачателот, доколку тоа е договорено.

Во член 85 од ЗАПСП е уредено дека со договор за нарачка на авторско дело, авторот го создава нарачаното авторско дело и му го доставува на нарачателот. Нарачателот има право да ја надгледува работата и да дава упатства, доколку со тоа не навлегува во правото на авторот за слободно творештво. Како што веќе беше укажано, авторот го задржува авторското право врз нарачаното дело, доколку со закон или договор поинаку не е определено. Според член 86 од ЗАПСП, во случај кога авторското дело е создадено од работник при исполнување на неговите работни обврски или по упатство на работодавачот (во понатамошниот текст: авторско дело од работен однос), се смета дека материјалните права на авторот на тоа дело исклучиво му се пренесени на работодавачот за време од пет години по завршувањето на делото, доколку со колективен договор, односно со договор за работа поинаку не е определено. По истекот на рокот од 5 години, материјалните права му припаѓаат на работникот, со тоа што работодавачот може да побара нивно повторно исклучиво пренесување, доколку му плати на работникот надоместок за секој одделен вид материјално право. Независно од ова, авторот има право на надоместок за секое изнајмување. Авторот не може да се откаже од ова право. Во член 87, дадени се исклучоци кај пренесувањето во работен однос, според кој работникот го задржува исклучивото право да го користи авторското дело создадено од работниот однос во рамките на своите собрани дела и се смета дека материјалните права на компјутерска програма и на бази на податоци неограничено се пренесени на работодавачот, доколку со договор поинаку не е определено. Во овие случаи, кога имаме нарачка на авторско дело на Универзитетот или единица на Универзитетот, меѓутоа, постои една специфичност со оглед на тоа што при давањето на вакви услуги се работи за договор за нарачка на авторско дело. Всушност, односот помеѓу нарачувачот и високообразовната установа, како вршител на работата која се појавува во облик на авторско дело, е предмет на регулирање на договорот за нарачка на авторско дело кој може да содржи одредба дека авторското право се пренесува на нарачувачот. Од аспект на тоа што носител на правата е установата, таа нив може да ги пренесе на нарачувачот. Сепак, проблемот се појавува во законската одредба од член 85 од ЗАСП, која предвидува исклучива, но не и неограничена цесија на правата на работодавачот. Бидејќи преносот не е неограничен, високообразовната установа не може да располага со овие права за период подолг од пет години од завршувањето на делото, па оттука и договорот кој гласи на неограничено располагање со правата со нарачувачот би бил ништовен поради невозможност на предметот на обврската. Така, по истекот на рокот од пет години, авторот би можел да го тужи нарачувачот за повреда на авторското право, а установата би била одговорна за штета пред нарачувачот поради правни недостатоци на пренесеното право. Дотолку повеќе, останува одредбата дека работникот го задржува исклучивото право да го користи авторското дело од работниот однос во рамките на своите собрани дела,⁴¹ дури и за времето од петте години. Затоа, најдобро би било да се воспостави норматива за склучување на договори со наставниците и соработниците како вработени во високообразовната установа, според која работодавачот би бил

⁴⁰ За договорот за дело, види повеќе во член 619-648 од ЗОО.

⁴¹ ЗАСП, член 86, став 1, точка 1.

исклучив и неограничен носител на материјалните и други овластувања од авторското право. Ова во смисла на тоа што нарачувачите имаат интерес да бидат носители на неограничено авторско право.

7) Закон за семенски и саден материјал за земјоделски растенија

Со Законот за семенски и саден материјал за земјоделски растенија (особено член 34-59) се уредуваат производството, подготовката за трговија, етикетирањето, трговијата, увозот и извозот на семенски материјал, саден материјал и материјал за размножување за земјоделски растенија од житни, фуражни, градинарски, маслодајни, влакнодајни, репа, компир, тутун, украсни растенија, овошни растенија и винова лоза (во понатамошниот текст: семенски и саден материјал); обврските на лицата кои се занимаваат со производство, доработка, трговија и увоз и извоз на семенски и саден материјал за земјоделски растенија; пријавувањето, испитувањето, одобрувањето, запишувањето и одржувањето на сорти на земјоделски растенија во национална сортна листа; надлежност на официјалниот орган за сертифицирање на семенски и саден материјал, јавни овластувања, овластени лаборатории, чување и одржување на референтни примероци на семенски и саден материјал и други прашања од областа на семенскиот и садниот материјал.

8) Закон за селекционерски права

Во Законот за селекционерски права се уредуваат: постапката, начинот и условите за доделување, заштита и престанок на селекционерско право. Меѓу целите на овој закон, во **член 2** се доделување и заштита на селекционерско право. Според овој Закон, селекционер е лице кое создава, одгледува и оддржува сорта, лице кое е работодавач на лицето кое создава, одгледува и оддржува сорта или што му ја доделило работата нему, како и законски наследник на овие две лица. Селекционерско право е право на селекционерот предвидено со овој закон. УПОВ е Меѓународна организација за заштита на нови сорти на растенија, основана со Меѓународна конвенција за заштита на нови сорти растенија. Член на УПОВ е државна институција или договорна страна на Меѓународната конвенција за заштита на нови сорти растенија. Во него се уредени условите и постапката за доделување на Селекционерско право, **опфатот на правото на селекционерот, ограничувањата во примената на селекционерското право, судската заштита на селекционерското право, регулаторни мерки за промет и времетраењето на селекционерското право**. Селекционерското право се доделува за период од 20 години, а за виновата лоза и дрвја 25 години од датумот на доделување на селекционерското право. Управата за семе и саден материјал е надлежна за водење на Регистар на селекционерски права и објавување на информации од регистрите по однос на поднесено барање. Надзорот над спроведувањето на овој Закон и прописите донесени врз основа на овој Закон го врши Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство преку Државниот инспекторат за земјоделство.

9) Закон за квалитет на земјоделските производи

Во Законот за квалитетот на земјоделските производи се уредуваат: пазари на земјоделските производи, стандарди за квалитет, класификација, означување на квалитетот и информативниот систем за житарки и ориз, брашно, храна за животни, свежо овошје и зеленчук, јајца и месо од живина, говедско месо, свинско месо, овчо и козјо месо, млеко и млечни производи, производи од пчели, заштита и регистрација на географскиот или традиционалниот назив на земјоделските и прехранбените производи со ознака за потекло, географска ознака и ознака за гарантиран традиционален специјалитет, контрола и надзор над спроведувањето на одредбите од овој закон. Меѓу целите на овој закон, во **член 3** се и регистрацијата и заштитата на називот на

земјоделските и прехранбените производи, со ознака за потекло, географска ознака и ознака за гарантиран традиционален специјалитет. Географскиот назив на земјоделските и прехранбените производи, на национално и на меѓународно ниво, се заштитува со ознака за потекло или заштитена географска ознака. Традиционалниот назив на земјоделските и прехранбените производи, на национално и на меѓународно ниво, се заштитува со ознака за гарантиран традиционален специјалитет (видете ги членовите 141-162 од овој закон).

10) Закон за работните односи

Согласно со ЗВО, правата, обврските и одговорностите на вработените на високообразовните установи се уредуваат **со општите прописи за работните односи**, освен ако со овој закон не е поинаку определено. Кога зборуваме за Законот за работните односи (во понатамошниот текст: ЗРО), во однос на правата на интелектуалната сопственост, битни се и членовите што се поврзани со чување на деловните тајни и конкурентските клаузули. При ова треба да се има предвид членот 179 од ЗВО, според кој лице од една единица на универзитет може да врши високообразовна дејност во друга единица на универзитет, во звањето во кое е избрано на иста или сродна наставно-научна, односно уметничка област. Лице од еден универзитет може да врши високообразовна дејност во единица на друг универзитет, односно самостојна висока стручна школа, во звањето во кое е избрано на иста или сродна наставно-научна, односно уметничка област, врз основа на согласност на сенатот на универзитетот на кој е избрано, дадена по претходно мислење на наставно-научниот совет на единицата на универзитетот. Лице од една самостојна висока стручна школа може да врши високообразовна дејност во друга висока стручна школа, во звањето во кое е избрано на иста или сродна наставно-научна, односно уметничка област, врз основа на согласност на самостојната висока стручна школа на која е избрано. Условите, начинот и постапката под кои овие лица може да вршат високообразовна дејност се утврдуваат со статутот на универзитетот, односно на самостојната високообразовна установа. Во членовите 36-39 на ЗРО се уредени конкурентската забрана и конкурентската клаузула. Во член 36 е уредено дека за времетраењето на работниот однос, работникот не смее без согласност на работодавачот, за своја или на туѓа сметка, да врши или да склучува работи кои спаѓаат во дејноста на работодавачот и значат или би можеле да значат конкуренција на работодавачот. Работодавачот може да бара обесштетување на штетата, настаната со постапувањето на работникот спротивно на оваа забрана, во рок од три месеци од денот кога дознал за вршењето на работата или склучувањето на зделката, односно во рок од две години од довршувањето на работата или склучувањето на зделката. Забраната за време на траење на работниот однос е законска забрана од императивна природа.

Со договор, исто така, можат да бидат предвидени забрани за конкуренција и по престанок на работниот однос за определен ограничен временски период. Во член 37 на ЗРО се уредува дека доколку работникот при своето работење или во врска со работата се здобива со технички, производни или деловни знаења и деловни врски, може во договорот за вработување, работникот и работодавачот да договорат забрана за вршење на конкурентско дејствување по престанувањето на работниот однос (конкурентска клаузула).⁴² Нашиот законодавец не дефинира кои се тие деловни технички и производни знаења и врски, ниту ги врзува со поимот деловна тајна на компанијата. Се чини дека ова остава прилично широк простор и дека е потребно кога

⁴² Видете за примената на член 37 од ЗРО во Пресуда на Апелационен суд Скопје РОЖ-549/17 <https://trudovopravo.mk/download/%d0%bf%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%83%d0%b4%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%b0%d0%bf%d0%b5%d0%bb%d0%b0%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%b5%d0%bd-%d1%81%d1%83%d0%b4-%d1%81%d0%ba%d0%be%d0%bf%d1%98%d0%b5-%d1%80%d0%be-380/> (посетено на 28.3.2023)

конкурентската клаузула се предвидува во договорот за вработување, ова да биде поспецифично определено. Законодавецот не го дефинира и поимот конкурентско дејствување или кои се компаниите и работните позиции што ќе се сметаат за конкурентски. Во правната практика се отвораат повеќе дилеми: дали се тоа компании со иста или слична дејност; дали се води сметка само за примарната дејност на компанијата или и другите; дали е битно работникот да биде распореден на иста работна позиција или забраната се однесува на која било позиција во конкурентската компанија (заради можности за фингирање и манипулации) и сл.⁴³ Конкурентската клаузула може да се договори најдолго за период од две години, по престанувањето на договорот за вработување, и тоа само во случаите кога на работникот му престанува договорот за вработување по негова волја или вина. Законодавецот оставил простор и за покусо времетраење, но добро е што го ограничил најдолгиот период, па доколку вакво ограничување не постои во договорот за вработување, траењето не може да биде подолго од законскиот лимит. Секако, и втората граница е битна, бидејќи клаузулата се активира ако на работникот, работниот однос му престанал по своја волја или вина. Конкурентската клаузула не смее да ја исклучи можноста за вработување на работникот – ова е поради фактот што правото на работа е гарантирано право на работникот. Доколку конкурентската клаузула не е изразена во писмена форма, се смета дека не е договорена.

Понатаму во членот 38 од ЗРО се уредува дека доколку почитувањето на конкурентската клаузула му оневозможи соодветна заработка на работникот, работодавачот е должен за сето време на почитувањето на забраната да му исплатува паричен надоместок на работникот. Повторно се среќаваме со недефиниран законски поим како што е „соодветна заработка“. Имено судската практика ќе треба да определи во конкретен случај што е соодветна заработка. Паричниот надоместок за почитување на конкурентската забрана мора да се определи со договорот за вработување и месечно може да изнесува најмалку половина од просечната плата на работникот во последните три месеци пред престанувањето на договорот за вработување. Добро е што овој надоместок треба да биде определен со договорот за вработување, меѓутоа доколку е не е определен, тогаш законодавецот дава диспозитивна норма, со која определува дека тоа е најмалку половина од просечната плата на работникот во последните три месеци. Овде би можело да се отвораат прашања за дефинираност на просечната плата на работникот и што спаѓа во оваа плата, што може да доведе и до различна судска практика.

Работодавачот и работникот можат да се договорат за престанување на важноста на конкурентската клаузула. Ова е последица на начелото на слобода на договарање во договорното право. Во членот 39 од ЗРО, предвидено е, исто така, дека конкурентската клаузула може да престане и во случај кога работникот го откаже договорот за вработување, бидејќи работодавачот ги крши одредбите на договорот за вработување. Во ваков случај, конкурентската клаузула престанува да важи доколку работникот во рок од еден месец од денот на престанувањето на договорот за вработување, на работодавачот му предаде писмена изјава дека не го обврзува договорот.

Во нашиот ЗРО не е предвидено, но често поврзано со конкурентските клаузули се појавува практика за непочитување на оваа договорна обврска, работникот да треба да плати договорна казна. Во случај работодавачот да сака да вметне ваква клаузула, треба да се договори разумна сума на договорната казна, имајќи ги предвид правата и обврските што работникот ги прифаќа со склучувањето на договорот за вработување. Договорната казна се чини би можело да се договори единствено доколку е наведена висината на надоместокот што работодавачот е должен да му го плати на работникот за време на траењето на конкурентската забрана.

⁴³ Видете повеќе за ова кај Каламатиев, Т. Ристовски А. *Договорната забрана за конкурентско дејствување (конкурентска клаузула) во договорот за вработување – дали македонскиот работно законодавство ги урамнотежува интересите на работодавачите и работниците?*, Правник ст.1, 2016, Скопје.

11) Статут на Универзитетот

Според **член 30, точка 6** од Статутот, Универзитетот ги интегрира функциите на своите единици (функционална интеграција на образовна, научна и уметничка дејност) и со своите органи го обезбедува нивното усогласено дејствување, согласно со Законот за високото образование, како и преку: остварување соработка и партнерство со: универзитети, национални и други академии, бизнис-заедницата, јавни и приватни институти и центри и со други домашни и странски субјекти, заради унапредување на високообразовната, научноистражувачката и применувачката, односно апликативната дејност. Ова е правен основ за склучување на договор за соработка за заеднички проект со Државниот завод за индустриска сопственост за остварување на соработка за подигањето на заштитата на правата на интелектуалната сопственост на Универзитетот, и на знаењата на студентите на сите три циклуси, наставно-научниот кадар, преку заеднички проект со Светската организација за интелектуална сопственост со седиште во Женева.

Во **член 250** од Статутот, предвидено е дека на единица на Универзитетот се формира одбор за соработка и доверба со јавноста. За да оствари соработка и доверба со јавноста, деловната заедница, професионалните комори и други институции и здруженија на граѓани од подрачјето во кое ја врши високообразовната дејност и научноистражувачката работа или уметничкото творештво, како и да оствари јавност и одговорност во вршењето на дејноста од јавен интерес, единицата формира факултетски одбор за соработка и доверба со јавноста. Одборот за соработка и доверба со јавноста има советодавна улога. Составот, мандатот, начинот на предлагање и разрешување на членовите, како и надлежностите се утврдуваат со статутот на единицата.

Значајна правна рамка за градење на Стратегијата е Статутот на Универзитетот. Во **членовите 305-308 од Статутот се содржани одредбите за научноистражувачката и применувачката, односно апликативната дејност.** На Универзитетот се организира научноистражувачка, уметничка и применувачка, односно апликативна дејност, согласно со основната мисија на Универзитетот, која ги обезбедува целокупноста и потребниот стандард и квалитет на образовниот и истражувачкиот процес, согласно со закон, со самиот статут и со долгогодишната традиција. Универзитетот врши научноистражувачка, уметничка и применувачка, односно апликативна работа, со цел развивање на науката и творештвото, унапредување на дејноста на високото образование, односно унапредување на квалитетот на наставата и усовршување на кадарот, воведување на студентите во научноистражувачка, односно уметничка работа, како и создавање материјални услови за работа и развој на Универзитетот. Научноистражувачката и применувачката, односно апликативната дејност се остварува на Универзитетот и на единиците на Универзитетот (факултетите и научните институти). Научноистражувачката, уметничката и применувачката, односно апликативната дејност може да се остварува и во соработка со научните установи – придружни членки на Универзитетот, согласно со овој статут. На Универзитетот се организира научноистражувачка, уметничка и применувачка, односно апликативна дејност, согласно со основната мисија на Универзитетот, која ги обезбедува целокупноста и потребниот стандард и квалитет на образовниот и истражувачкиот процес, согласно со закон, овој статут и со долгогодишната традиција. Универзитетот врши научноистражувачка, уметничка и применувачка, односно апликативна работа, со цел развивање на науката и творештвото, унапредување на дејноста на високото образование, односно унапредување на квалитетот на наставата и усовршување на кадарот, воведување на студентите во научноистражувачка, односно уметничка работа, како и создавање материјални услови за работа и развој на Универзитетот. Научноистражувачката и применувачката, односно апликативната дејност се остварува на Универзитетот и на единиците на Универзитетот (факултетите и научните институти). Научноистражувачката, уметничката и применувачката, односно апликативната дејност може да се остварува и во соработка со научните установи – придружни членки на Универзитетот, согласно со овој статут.

Во член 309 од Статутот на Универзитетот е уредено дека Универзитетот ја поддржува постојаната и професионална (истражувачка, уметничка и стручна) дејност на своите вработени и студенти од општ интерес и јавно ги претставува и ги објавува резултатите од таквата дејност. Вработените со својата дејност не смеат да дејствуваат спротивно на остварувањата на темелните задачи и мисија на Универзитетот утврдени со овој статут, ниту можат да ги употребуваат името и знакот на Универзитетот за комерцијални цели. Правата од интелектуалната сопственост, создадена при вршењето на научната, истражувачката, уметничката и стручната дејност, се остваруваат согласно со закон, овој статут и другите акти. Универзитетот и сите вработени во него се должни да ги почитуваат правата на интелектуалната сопственост на трети лица.

Според член 312 на Статутот на Универзитетот, заради континуирано унапредување на науката и истражувањата, заемна поврзаност на науката и образованието, унапредување на домашната и на меѓународната соработка во трансферот на знаења, обука, апликација и унапредување на користењето на резултатите од истражувањата, поврзување на идеи, технологии и креативната сила на Универзитетот со стопанството, како и комерцијални истражувања, Универзитетот може да основа центри како внатрешни организациони единици, установи или трговски друштва согласно со закон и со овој статут (центар за трансфер на технологија, истражувачки центри и сл.). Овој член е правен основ за основање на Универзитетски центар за интелектуална сопственост (во понатамошниот текст: Центарот). Значаен е и членот 313, со кој е уредено дека Универзитетот остварува меѓународна соработка. Меѓународната соработка опфаќа: учество и реализација на меѓународни проекти; остварување соработка со: универзитети, национални и други академии, бизнис-заедницата, јавни и приватни институти и центри и други субјекти, заради унапредување на високообразовната, научноистражувачката и применувачката, односно апликативната дејност; размена на научни и стручни публикации, научни информации; учество на научни средби, симпозиуми, конференции; организирање меѓународни студиски програми и унапредување на европската димензија во високото образование; организирање зимски/летни универзитети; организирање студии надвор од Република Северна Македонија; мобилност на студенти и на наставници; учество во меѓународни програми, асоцијации и сл. и изведување други високообразовни, научни и применувачки, односно апликативни активности. Овој член од Статутот на Универзитетот е правен основ да се склучат договори за соработка на Центарот, со Академијата при СОИС од Женева.

Во Статутот на Универзитетот нема одредби за начинот на чување на деловните тајни, конкурентски клаузули за вработените и постои само една норма во која се спомнати правата на интелектуалната сопственост создадени на Универзитетот и дека тие се остваруваат во согласност со закон, Статутот и другите општи акти.

12) Колективен договор за високо образование и наука

Анализата на правната рамка покажа дека во Колективниот договор за високо образование и наука, во делот VI. Права на интелектуална сопственост, во член 63 е нормирано дека: Кога работникот во својата работа, при исполнување на своите работни обврски или по упатство на работодавачот, ќе создаде дело од интелектуална сопственост (авторско дело, објект на сродно право, патентабилен пронајдок, топографија на интегрално коло, нова растителна сорта, индустриски дизајн, трговска марка, и друго право од индустриска сопственост предвидено со закон), му припаѓа на вработениот. Понатаму се нормира дека сите права на интелектуална сопственост создадени од страна на работникот ги остварува работодавачот, во рок од пет години од стекнување на законските услови за заштита, согласно со закон. Исто така стои, дека работникот има право на удел во евентуалните приходи од комерцијализацијата извршена во рок од пет години од стекнување на законските услови за заштита. По истекот на

рокот од пет години, работодавачот може да побара негово продолжување со плаќање на соодветен надоместок.⁴⁴

Исто така, во договорите за упис на студенти на прв, втор и трет циклус студии, не се уредува прашањето за правата на интелектуалната сопственост.

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

⁴⁴ Оваа одредба е содржана во Колективниот договор за високо образование и наука, склучен на 29.4.2021 година, помеѓу Министерството за образование и наука на Република Северна Македонија и Самостојниот синдикат за образование, наука и култура на Република Македонија – СОНК, врз основа на член 203, член 206 и член 217 од Законот за работните односи (Службен весник на Република Македонија бр. 62/2005, 106/2008, 114/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010, 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 170/2013, 187/2014, 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 129/2015, 27/2016, 120/2018 110/2019 и бр. 267/2020) и согласно со член 5 од Општиот колективен договор за јавен сектор на Република Македонија (Службен весник на Република Македонија бр. 10/2008 и бр. 88/2008).